

A SZLOVÁK GYORSHADOSZTÁLY LÉTREHOZÁSA ÉS RÉSZVÉTELE A KIJEV KÖRNYÉKI HARCOKBAN

A szlovák haderő helyzete a Szovjetunió elleni hadbalépés előtt

A szlovák állam 1939. március 14-i megalakulása után a kormányzati, közigazgatási és egyéb szervekre fontos szervezési munkálatok vártak. Természetesen ez nem volt más-ként a szlovák haderő kiépítésével kapcsolatban sem. 1939 tavaszán a szlovák haderő jelentős átszervezésen esett át, amely nemcsak új katonai rendfokozatok bevezetését jelentette, hanem a tisztikar létszámának nagyarányú növelését is.¹ Az 1939. novemberi adatok szerint a szlovák haderő 1000 főt (838 szlovák – 83,8%, 108 cseh – 10,8%, 30 német – 3% és 24 ruszin – 2,4%) számláló tisztí karában nem találunk magyar nemzetiségű tisztet. Az 1014 őrmester² (798 szlovák – 80%, 176 cseh – 17,5%, 29 német – 3% és 8 ruszin – 1%) között 3 magyar (0,5%) nemzetiségű volt.³ A szlovák országgyűlés által 1940. január 18-án elfogadott 1940. évi 20. számú honvédelmi törvény értelmében a hadkötelezettség minden 20 és 50 év közötti szlovák állampolgárságú, egészségügyi szempontból alkalmas férfire vonatkozott.⁴ Az 1940. decemberi népszámlálás szerint Szlovákia 2 566 984 lakosa (2 213 761 szlovák – 86,24%, 129 689 német – 5,05%, 74 441 zsidó – 2,8%, 61 762 ruszin – 2,41%, 37 100 cigány – 1,44%, 3 024 cseh – 0,12%, 517 egyéb – 0,02%) közül 46 690 fő (1,82%) volt magyar nemzetiségű.⁵ A légénységi állomány nemzetiségi hovatartozásával kapcsolatban konkrét kimutatások nem készültek, így a magyar nemzetiségűek aránya pontosan nem kimutatható, ezáltal a légénységi állomány nemzetiségi megoszlására csupán a lakosság nemzetiségi összetétele alapján lehet némileg következtetni. A Gyorshadosztály tisztjei, őrmesterei és altisztjei között az 1941. évi kimutatások szerint valószínűleg nem volt magyar nemzetiségű, míg a légénységi állományhoz tartozók között ez nem megállapítható. Az 1940. évi 20. számú honvédelmi törvény 38. paragrafusa értelmében a zsidónak és cigánynak minősített személyeket katonai szolgálat helyett csupán munkaszolgálatra kötelezték.⁶ A szlovák állami vezetők részéről a magyar nemzetiségű lakosok megbízhatatlannak számítottak, ezért az államhatalom figyelemmel kísérte a magyar nemzetiségűek (elsősorban a hivatali dolgozók) tevékenységét.⁷

A szlovák haderő 1939 tavaszától több alkalommal is átszervezéseken esett át. 1940. októberétől két hadosztálykörzet-parancsnokságot és egy szárazföldi haderő-parancsnokságot létesítettek. A Trencsén központú hadosztálykörzet-parancsnokság alá az 1. hadosz-

¹ Cséfalvay 2008. 14. o.

² A szlovák haderőnél 1939 májusától 1940 októberéig használatos rendfokozatok tekintetében külön kategóriába sorolták az őrmestereket (tiszthelyettesek, zászlósok, őrmesterek). Az altisztek közé tartoztak a szakaszvezetők, tizedesi és az őrzetők rangot viselők. Klubert 2016. 52. o.

³ Cséfalvay 2008. 22. o.

⁴ Klubert 2016. 76. o.

⁵ Klubert 2016. 73. o.

⁶ Klubert 2016. 76. o.

⁷ Baka 2010. 247. o.

tály (1., 2. és 3. gyalogezredek, 1. tüzérezred, 1. lovas felderítő osztály, 1. gépkocsi zászlóalj, 1. utászászlóalj, 1. híradózászlóalj), az Eperjes központú hadosztálykörzet-parancsnokság alá a 2. hadosztály (4., 5. és 6. gyalogezredek, 2. tüzérezred, 2. lovas felderítő osztály, 2. gépkocsi zászlóalj, 2. utászászlóalj, 2. híradózászlóalj), a Besztercebánya központú szárazföldi haderő-parancsnokság alá pedig a harcoksziezred, a 11. és 12. tüzérezredek, a 11. gépkocsi zászlóalj, a 11. utászászlóalj és a 11. híradózászlóalj tartozott. A gyalogezredek két-két zászlóaljból, a tüzérezredek három-három osztályból, a harcoksziezred pedig egy harcoksziazászlóaljból és egy páncéltörő ágyús zászlóaljból állt. A Trencsén központú légierő-parancsnokság alá 4 repülőosztály tartozott. A légvédelmi ágyús tüzérezred négy, 2–4 üteggel rendelkező tüzérosztályból állt.⁸

A szlovák haderő fegyverzetét elsősorban csehszlovák gyártmányú fegyverek alkoták. A fegyverzettel kapcsolatos kimutatások nem pontosak, ugyanis a hivatalos adatok több esetben nem azonosak a valós adatokkal. Az egyes fegyvertípusok között vannak modernebbek, de régebbi típusúak is. A szlovák haderő a Szovjetunó elleni hadbalépés előtt mintegy 230 812 db puskával, 10 100 db könnyű géppuskával, 2 485 db nehézgéppuskával, 344 db aknavetővel, 230 db páncéltörő ágyúval, 109 db légvédelmi ágyúval, 137 db 100 mm-es tarackkal, 49 db 150 mm-es tarackkal, 27 db 105 mm-es ágyúval,⁹ 3 OA vz.¹⁰ 27 és 17 OA vz. 30 páncélgépkocsival, 30 Tč. vz. 33 kisharcokocsival, valamint 27 Lt. vz. 34, 52 Lt vz. 35,¹¹ 10 Lt vz. 38 és 21 Lt vz. 40 könnyű harcokocsival és egy IOV–40 páncélvonattal rendelkezett.¹²

A szlovák haderő létszáma 1941. június 22-e előtt 33 675 fő volt, ebből 1 350 tiszt, 1 202 őrmester, 1 427 hivatásos altiszt.¹³ A Szovjetunó elleni hadbalépés után 1941. július 5-ig 68 018 tartalékost mozgósítottak. 56 858 fő vonult be, ezáltal a szlovák haderő létszáma 90 533 főre nőtt.¹⁴

A Gyorshadosztály létrehozása, helyzete és tevékenysége 1941 augusztusában

1941. június 22-én a német hadvezetés megindította a Barbarossa-hadműveletet. Szlovákia a Szovjetunó elleni hadbalépésével csatlakozott a Németország által megszervezett „európai antibolsevista koalícióhoz”, amelyhez Finnország, Románia és Magyarország is tartozott. Június 23-án Jozef Tiso szlovák köztársasági elnök és Vojtech Tuka miniszterelnök kiáltványt adtak ki, amelyben közölték, hogy szlovák csapatok is csatlakoznak a támadó német haderőhöz, ugyanakkor az ellenséget konkrétan nem nevezték meg, ezzel Tiso kitért a Szovjetunó elleni egyenes hadüzenet elől.¹⁵ A Rudolf Pilfousek¹⁶ vezérkari ezredes vezette

⁸ *Mičianik* 2007. 15–17. o.

⁹ *Mičianik* 2007. 20–21. o.

¹⁰ A csehszlovák gyártmányú fegyvereknél a vz. (=vzor) rövidítés a mintát (a magyar „M” [mintájú] rövidítésének felel meg), az utána lévő szám pedig a rendszerítés évszámát jelöli.

¹¹ *Klubert* 2016. 52. o.

¹² *Klubert* 2016. 87. o.

¹³ *Cséfalvay* 2008. 24. o.

¹⁴ *Klubert* 2016. 95. o.

¹⁵ *Klubert* 2016. 93. o.

¹⁶ Rudolf Pilfousek (1899–1980) szlovák vezérkari ezredes. Német nemzetiségűként kiválóan beszélte a német nyelvet. A Gyorscsoport, majd a Gyorsdandár parancsnoka volt. 1941 augusztusában visszatért Szlovákiába. 1942 augusztusától 1943 augusztusáig a Biztosító hadosztály parancsnokaként működött. 1944 augusztus-

– 1 910 főből álló – szlovák Gyorscsoport egyes alakulatai már június 25-én a Szovjetunió területére léptek.¹⁷ A Gyorscsoport június 26-án részt vett a Wojtkowa környéki,¹⁸ június 27-én pedig a Zaluž környéki¹⁹ harcokban. A Gyorscsoportot 1941. júliusában további alakulatokkal erősítették meg, amelyből július 7-én létrehozták a Gyorsdandárt,²⁰ melynek parancsnoka Rudolf Pilfousek vezérkari ezredes maradt. A 4 902 főből álló Gyorsdandár 1941. július 22-én részt vett a lipoveci ütközetben.²¹

Lipovec német kézre kerülése után, 1941 nyarán két olyan szlovák hadosztályt hoztak létre, amely harcoló, és/vagy megszálló hadosztályként teljesített szolgálatot a Szovjetunió területén. A Gyorshadosztály és a Biztosító hadosztály²² létrehozására 1941. augusztus első felében került sor. A Gyorshadosztályt a kezdetektől úgy építették ki, mint egy frontvonalbeli magasabb köteléket, amelynek feladata, hogy az első vonalban helyettesítse a Gyorsdandárt. Ebből kifolyólag a hadosztályt a Gyorsdandár, valamint a Lemberg (Lvov)–Przemyśl–Sztrí térségében állomásozó szlovák 1. és 2. hadosztályok alakulataiból állították fel. A Gyorshadosztálynak motorizált harcoló alakulatnak kellett lennie, hadrendje a következő volt:²³

<i>Parancsnokság</i>	<i>Törzsszázad, őrszakasz, gépkocsioszlop, tábori csendőrszakasz, tábori bíróság, motorkerékpáros-szakasz</i>
20. gépkocsizó gyalogezred	20/I. és 20/II. gyalogzászlóalj, 20. (gépvontatású) páncéltörő ágyús század, 20. (gépvontatású) hegyi ágyús század
21. gépkocsizó gyalogezred	21/I. és 21/II. gyalogzászlóalj, 21. (gépvontatású) páncéltörő ágyús század, 21. (gépvontatású) hegyi ágyús század
11. (gépvontatású) tüzérezred	11/I. és 11/II. tüzérosztályok
11. felderítő osztály	
2. (gépkocsizó) híradózászlóalj ²⁴	távbeszélő-század, rádiós híradószázad
11. (gépkocsizó) utászászlóalj	11/1. és 11/2. utászszázadok, hadihíd-oszlop

tusában belépett a Waffen-SS-be, majd november végén a szlovákiai német nemzetiségűeket felsorakoztató SS-Heimatschutz parancsnokává nevezték ki. A frontvonal közeledtével elhagyta Szlovákiát. Életének további szakasza ismeretlen. *Cséfalvay* 2013. 197–198. o.

¹⁷ *Klubert* 2016. 102. o.

¹⁸ *Cservenka* 2019a.

¹⁹ *Cservenka* 2019b.

²⁰ *Cservenka* 2019c.

²¹ *Cservenka* 2019d.; *Cservenka* 2019e.

²² Az 1. és 2. hadosztályok alakulataiból létrehozott – 8 135 főből álló – Biztosító hadosztály 1941. augusztus végén és szeptember elején Sztarokonsztantinov–Polonne–Sepetovka térségében állomásozott. Egy hónappal később a Biztosító hadosztály Kijevtől nyugatra, Zsitomir, Ovrucs és Mazir térségében teljesített szolgálatot. Feladata a közlekedési útvonalak, kommunikációs vonalak biztosítása, és a partizánok elleni harc volt. *Klubert* 2016. 127. o.

²³ *Mičianik* 2007. 191. o.

²⁴ Tomáš Klubert a könyvében 1941. szeptember 1-ig 11. híradózászlóaljat említ, később azonban már a 2. híradózászlóalj elnevezést használja. *Klubert* 2016. 118–119. o.

<i>Parancsnokság</i>	<i>Törzsszászad, őrszakasz, gépkocsioszlop, tábori csendőrszakasz, tábori bíróság, motorkerékpáros-szakasz</i>
11. (gépvontatású) páncéltörő ágyús század	
11. (gépvontatású) hegyi ágyús század	
Légyvédelmi tüzércsoport	8. (gépvontatású) nehéz és 13. könnyű légyvédelmi ágyús ütegek
felderítő repülőszázad	
műhelyszázad	

A hadosztály csupán két gépkocsizó gyalogezredből állt, amely egyenként csak két zászlóaljjal rendelkezett. A gyalogság létszáma nagyobb volt, mint a korábbi Gyorsdandárnak, de a német és szovjet gépkocsizó hadosztályokkal szemben létszámában alulmaradt, ugyanis azok három ezreddel, és az ezredek egyenként három zászlóaljjal rendelkeztek. A Gyorshadosztály gépkocsizó gyalogezredeinek tüzérségi támogatását természetesen a 11. tüzérezred adta, míg a fő erők harcait gépesített támogató alakulatok segítették. A Gyorsdandárral ellentétben a Gyorshadosztály tüzérsége egy tüzérosztályal gyengébb volt, mert a hadosztály csupán két meggyengült tüzérosztályt kapott, mivel négy tüzérüteg hiányzott. A 11. tüzérezred hadrendje a következő volt:

<i>Hadrendi elem</i>	<i>Fegyverzet</i>
I. tüzérosztály (3 üteg)	12 db 100 mm-es vz. 30 tarack (ütegenként 4 db tarack)
II. tüzérosztály (2 üteg)	4 db 100 mm-es vz. 30 tarack és 4 db 105 mm-es vz. 35 ágyú

Vinnyicán 4 db vz. 30 tarack és 2 db vz. 35 ágyú tartalékban maradt. A Gyorshadosztály a Gyorsdandárral ellentétben nem kapott harcokocsikat, bár az eredeti terv értelmében egy harcokocsiszázadot ígértek. A harcokocsikat üzemképtelennek és harcképtelennek minősítették, ezért Ferdinand Čatloš²⁵ nemzetvédelmi miniszter engedélyezte a harcokocsik visszatérését Szlovákiába.²⁶

²⁵ Ferdinand Čatloš (1895–1972) szlovák tábornok, nemzetvédelmi miniszter. 1939 márciusában a megalakult Szlovák Köztársaság nemzetvédelmi minisztere lett. 1939 áprilisában Čatloš vezérkari alezredest dandártábornokká, majd egy hónappal később első osztályú tábornokká nevezték ki. Már 1943 végén próbálkozott Szlovákia átállásával a Hitler-ellenes koalícióhoz, de nem kapott támogatást még a szovjetektől sem. A szlovák nemzeti felkelés és a német megszállás után Besztercebányára ment, ahol felajánlotta együttműködését a felkelőknek, ők ezt azonban nem fogadták el. 1944 októberében a Szovjetunióba szállították. 1947-ben a szovjetek kiadták őt a csehszlovák hatóságoknak. A Jozef Tiso elleni perben nyújtott segítsége miatt csupán 5 évre ítélték el. 1948-ban szabadon engedték. Később hivatalnokként dolgozott. *Klubert* 2016. 42–43. o.

²⁶ *Mičianik* 2007. 191. o.

A Gyorshadosztály parancsnoksága a Kriváň fedőnevet kapta. A hadosztály főbb alakulatainak fedőnevei:²⁷

<i>Alakulatok</i>	<i>Fedőnevek</i>
20. gépkocsizó gyalogezred	Matuš
21. gépkocsizó gyalogezred	Dávid
11. tüzérezred	Berta
11. utászszázlólaj	Ctibor
2. híradószázlólaj	Bruno

Az alakulatoknak – német mintára – gépjárműveik első és hátsó sárhányóján fel kellett tüntetniük szimbólumaikat. A hadosztály parancsnokságának jelképe a szarvas lett. A főbb alakulatok jelképei:²⁸

<i>Alakulatok</i>	<i>Jelképek</i>
20. gépkocsizó gyalogezred	négylevelű lóhere
21. gépkocsizó gyalogezred	üstökös
11. páncéltörő ágyús század	lófej
11. tüzérezred	sellő

1941 augusztusában a hadosztály létszáma²⁹ a következő volt:³⁰

<i>Összlétszám</i>	<i>Tisztek</i>	<i>Altisztek</i> ³¹	<i>Legénység</i> ³²
8 521 fő	371 fő	90 fő	8 060 fő

²⁷ VHA 55-57-7, kr. 57, Vel. RD, Čís: 2008/Taj. 3 oddel. 1941, SV. 14. august 1941.

²⁸ Pecina 2005. 59–60. o.

²⁹ Mičianik adatai szerint a hadosztály létszáma 8 451 fő volt, ebből 301 tiszt, 90 őrmester, valamint 8 060 altiszt és közlegény. Mičianik 2007. 191. o. Bystrický tanulmányában a Gyorshadosztály létszámát 8 521 főre, míg az őrmesterek számát 90 főre teszi. Bystrický 1998. 46. o.

³⁰ Cšefalvay 2008. 84. o. Ezeket az adatokat Jozef Pecina is alátámasztja a tanulmányában. Pecina 2005. 60. o.

³¹ A szlovák haderőnél 1940 októberétől használatos rendfokozatok esetében az őrmesterek (rotmajstri) továbbra is külön kategóriába tartoztak, mégis a szlovák szakirodalom jelentős része az altisztek közé sorolja. Az altisztek kategóriájába sorolták a zászlósokat (zástavníci), a „rotník” rangot viselőket (nincs magyar megfelelője, a szakaszvezető és a zászlós közötti rang, korábban az őrmesterek kategóriába tartozott) és a szakaszvezetőket (čatníci). Klubert 2016. 86. o.

³² A szlovák haderőnél 1940 októberétől a tizedesi (desiatnik) és az őrvezetői (slobodník) rangot viselők a legénységi állományúak kategóriájához kerültek. Uo.

A hadosztály fegyverzete (1941. augusztus):³³

<i>Fegyverzet</i>	<i>Darabszám</i>
Pisztoly	2 111
Puska	4 895
Könnyű géppuska	265
Nehézgéppuska	57
81,3 mm-es vz. 36 aknavető ³⁴	22
20 mm-es Oerlikon légvédelmi gépágyú ³⁵	12
37,2 mm-es vz. 37 páncéltörő ágyú	40
75 mm-es vz. 15 hegyi ágyú	12
100 mm-es vz. 30 tarack	16
105 mm-es vz. 35 ágyú	4
8,8 cm-es Flak 18 légvédelmi ágyú ³⁶	4

A közlekedést biztosító kerékpárok, motorkerékpárok, személygépkocsik³⁷ és tehergépkocsik száma (1941. augusztus):³⁸

<i>Közlekedési eszköz</i>	<i>Darabszám</i>
Kerékpár	282
Motorkerékpár	185
Személygépkocsi	235
Tehergépkocsi	893

A gyalogság nem rendelkezett sem géppisztolyokkal, sem olyan páncéltörő fegyverekkel, amelyek hatékonyak lettek volna a szovjet közepes és nehéz harcokocsikkal szemben

³³ *Mičianik* 2007. 191–192. o.

³⁴ *Klubert* 2016. 117. o.

³⁵ A svájci Oerlikon cég által gyártott légvédelmi gépágyú eredeti elnevezése 2 cm Infanterie-Granaten-Maschinengewehr volt, amelynek a szlovák haderónél használt hivatalos elnevezése VGPL vz. 36 lett. *Klubert* 2016. 237. o.

³⁶ A német gyártmányú Flak 18 légvédelmi ágyú szlovák haderónél használt hivatalos elnevezése 8,8 cm kanón PL vz. 18 volt. *Klubert* 2016. 238. o.

³⁷ *Mičianik* adatai szerint a motorkerékpárok száma 138 (ebből 9 oldalkocsi), a személygépkocsiké pedig 201 volt. *Mičianik* 2007. 192. o.

³⁸ *Cséfalvy* 2008. 84. o. Jozef Pecina adatai szintén megegyeznek a szövegben feltüntetettekkel. *Pecina* 2005. 60. o.

(a szovjet T-34 és KV harckocsik³⁹ ellen csupán a 105 mm-es vz. 35 ágyúkat és a 8,8 cm-es Flak 18 légvédelmi ágyúkat lehetett hatékonyan és megbízhatóan használni). A hadosztály támadókészségének gyengeségét jelentette az a tény is, hogy nem rendelkezett sem páncélgépkocsikkal, sem harckocsikkal, sőt lánctalpas járművekkel sem, amelyek a gumikerekes járművekkel ellentétben használhatóbbak voltak az őszi és tavaszi hónapokban. A gépjárművek műszaki állapota rossz volt.⁴⁰

Komoly problémát okozott a térrépeken való tájékozódás, ugyanis némely települések neve a térrépen 1:300 000 mérték szerint volt feltüntetve, eltérően az 1:100 000 mértékű térképektől, valamint olykor a helyi lakosság teljesen más elnevezést használt az egyes településekre. Minél keletebbre nyomult a hadosztály, annál inkább pontatlanabbak voltak a térképek.⁴¹

1941. augusztus 1-jén a Gyorshadosztály parancsnokává Jozef Turanec⁴² tüzérezredest nevezték ki, aki korábban az 1. hadosztály parancsnoka volt. A hadosztálytörzs tisztjeit maga választhatta. A hadosztály vezetését augusztus 12-én vette át annak tudatában, hogy ismerte a szlovák haderő állapotát. Már 1941. július végétől kritikáját fejezte ki az átszervezésekkel kapcsolatban. Becslései szerint egy gyalogezrednek legalább 250 tehergépkocsival kell rendelkeznie. Tudatosította azt is, hogy a gépkocsiknak nemcsak a legénység, hanem a felszerelés és fegyverzet szállítását is meg kell oldaniuk, különösen a hegyi lövegek szállítását kell biztosítani nemcsak az utakon, hanem a terepen is. Javaslatait Čatloš tábornok nem tette magáévá, így a hadosztály megerősítésére nem került sor. Turanec ezredes augusztus elején látogatást tett az 1. és 2. hadosztályok azon egységeinél, amelyek részei lesznek a Gyorshadosztálynak.⁴³ Ellátogatott Illincibe, a Gyorsdandár parancsnokságára, ahol beszélgetést folytatott Pilfousek ezredessel, valamint Tatarko⁴⁴

³⁹ A szovjet T-34/76 közepes harckocsi 500 LE teljesítményű motorral rendelkezett, maximális sebessége elérte az 50 km/h-t, páncélzatának vastagsága 18–45 mm volt, fegyverzetét pedig egy 76,2 mm-es harckocsiágyú és két 7,62 mm-es géppuska alkotta. A KV-1 nehézharckocsi motorjának teljesítménye 550 LE, maximális sebessége 35 km/h, páncélzatának vastagsága 75–100 mm volt, fegyverzetét egy 76,2 mm-es harckocsiágyú és négy 7,62 mm-es géppuska alkotta. A KV-2 nehézharckocsi motorjának teljesítménye ugyanolyan volt, mint a KV-1 típusé, sebessége 26 km/h, páncélzatának vastagsága néhol elérte a 110 mm-t, fegyverzete pedig egy 152 mm-es tarack és két 7,62 mm-es géppuska volt. *Ravasz* 1996. 488. o.

⁴⁰ VHA VA – 1941, kr. 1, sig. 12, č. 2030/Taj. 3. odel. 1941. Osobitný rozkaz č 3, SV. 17. august 1941.

⁴¹ *Pecina* 2005. 60. o.

⁴² Jozef Turanec (1892–1957) szlovák tüzérezredes. 1941 augusztusától a Gyorshadosztály parancsnoka egészen novemberig, amikor a hadosztály parancsnokságát átadta Augustín Malár vezérkari ezredesnek, és visszatért Szlovákiába. 1942. január 1-jén tábornokká nevezték ki, majd 1942 áprilisában visszavette a Gyors-hadosztály parancsnokságát. Részt vett a Rosztovért folytatott harcokban. 1942 szeptemberében ismét átadta a hadosztály vezetését, ezúttal Štefan Jurech vezérkari ezredesnek, és visszatért Szlovákiába. 1944 januárjában a szlovák szárazföldi haderő parancsnoka lett, majd augusztusban a szlovák nemzeti felkelés kítőresekor elfogták, és a következő hónapban a Szovjetunióba szállították. Szlovákiába mint szovjet fogoly tért vissza 1947 februárjában, ahol később halálra ítélték, de végül 1949 májusában az ítéletet enyhítették, és 30 év fogságra ítélték. A lipótvári börtönben vesztette életét 1957-ben. *Segeš* 2015. 310. o.

⁴³ *Mičianik* 2007. 192–193. o.

⁴⁴ Štefan Tatarko (1904–1977) szlovák vezérkari alezredes. Čatloš nemzetvédelmi miniszter közeli munkatársa volt. 1943 januárjában vezérkari ezredessé léptették elő, 1943 augusztusában pedig az 1. gyaloghadosztály 20. gyalogezredének parancsnoka lett. Három hónapig tartó szlovákiai tartózkodása után ismét visszatért alakulatához. 1944 augusztusában a kelet-szlovákiai haderő 2. hadosztályának parancsnokává nevezték ki. A szlovák nemzeti felkelésben nem vett részt. A háború után, 1947-ben letartóztatták, 1948-ban 3 év fogságra ítélték, de 1949-ben szabadon engedték. Nyugdíjba vonulásáig gyári munkásként dolgozott. *Cséfalvay* 2013. 244–245. o.

és Kanák⁴⁵ alezredesekkel, akiktől megtudta, hogy a dandár speciális fegyverzetének és gépjárműveinek nagy része a harcokban megsemmisült. Pilfousek a dandár katonáit és tisztjeit gyávának titulálta, mivel szerinte a legénység általánosságban véve a szovjet tűzérési tűz kezdetekor menekülni kezd, a tisztiek a támadás során hátul, visszavonulás esetén pedig elől tartózkodnak, sőt előfordulnak olyan esetek is, hogy egyes katonák és tisztiek szándékosan sebesülést okoznak maguknak. Elismerően csupán az elesett fiatal tisztokról szólt.⁴⁶

Čatloš tábornok utasítást adott ki, miszerint augusztus 12-én az összes, a keleti fronton tartózkodó szlovák szárazföldi alakulatot vonják össze egy tábori hadtestbe Anton Pulanich⁴⁷ tábornok vezetése alatt. A hadtest parancsnokságának székhelye Lemberg lett, így a Gyorshadosztály is a hadtest parancsnoksága alá került. Szeptember 20-án viszont teljes átalakításra került sor, amely során a hadtest parancsnokságát megszüntették és egyébb, a harcoló egységeket kiszolgáló alakulatokat hoztak létre.⁴⁸

Turanec ezredes jegyzéket készített a hadosztály számára a szükséges készleteket illetően. Arra törekedett, hogy a Gyorshadosztály legalább annyi harcocsival rendelkezzen, amennyivel korábban a Gyorsdandár. Növelni akarta a tüzegegységek számát (két könnyű tarackokkal felfegyverzett tüzeosztály, két vz. 35 ágyúval felfegyverzett tüzeosztály, három páncéltörő ágyús század, két nehéz légvédelmi ágyús üteg) is. A légi támogatást egy felderítő, egy vadászrepülő és egy bombázó repülőszázaddal akarta megoldani. Turanec szerint, ha a Gyorshadosztálytól elvárják, hogy alacsony veszteségeket szenvedve sikeresen harcoljon, és fenntartsa a szlovák haderő jó hírét, akkor feltétlenül szükséges az említett fegyverekkel felszerelni.⁴⁹

A hadosztályt érintő hiány ismert volt Čatloš tábornok és a Nemzetvédelmi Minisztérium tisztjei számára is. Čatloš presztízszokokból minél hamarabb szeretne volna harcba vetni a Gyorshadosztályt, és nem szándékozott eleget tenni Turanec követelményeinek. A szlovák haderőnek volt ereje a hadosztály megerősítésére, de Čatloš a szerény tartalékok felhasználását nem akarta csupán egy hadosztályra korlátozni. Azzal számolt, hogy a Gyorshadosztályt rövid ideig tartó harci tevékenysége után a felszerelés és fegyverzet hiánya miatt a frontról kivonják, nehogy a megsemmisülés várjon rá. A szlovák Nemzetvédelmi Minisztériumban feltételezték, hogy a kivont hadosztályt egy új, első-

⁴⁵ Viliam Kanák (1900–1944) szlovák vezérkari ezredes. 1941 nyarán rövid ideig a Szovjetunió területén lévő szlovák alakulatoknál tevékenykedett, majd visszatért Szlovákiába. 1944 januárjában vezérkari ezredessé léptették elő, majd rövid ideig a kelet-szlovákiai haderő 2. hadosztályának parancsnoka lett. A szlovák nemzeti felkelés idején elfogták. A Fubietovai fogolytáborba való szállításakor, 1944. október 13-án a község mellett agyonlőtték. *Cséfalvay* 2013. 113. o.

⁴⁶ VHA RD 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6. – 16. 9. 1941), s. 34.

⁴⁷ Anton Pulanich (1884–1962) szlovák tábornok. 1939 májusában tábornokká léptették elő. 1939 szeptemberében a szlovák 1. hadosztály parancsnokaként részt vett a lengyelországi hadjáratban. Később a szlovák légierő parancsnoka lett. 1941. augusztus 12-én a szlovák tábori hadtest parancsnokává nevezték ki. Visszatért Szlovákiába, és 1941. szeptember végétől ismét a szlovák légierő parancsnoki tisztét töltötte be. 1942 augusztusában a szlovák szárazföldi erők parancsnoka lett. 1945 márciusában a front elől Ausztriába ment. A háború után visszatért Szlovákiába, 1947 végén a csehszlovák haderő tartalékos tisztje lett. 1950-ben tisztí rangjától megfosztották. 1991 novemberében rehabilitálták, dandártábornoki rangját elismerték. *Segeš* 2015. 280. o.

⁴⁸ *Cséfalvay* 2008. 83. o.

⁴⁹ *Mičianik* 2007. 193. o.

sorban német felszereléssel és fegyverzettel⁵⁰ jól felszerelt gyorshadosztály váltja majd fel, amely harcokcsikkal, hatékony páncéltörő ágyúkkal és erős tüzérséggel lesz ellátva.⁵¹

Turanec ezredes kérései nem teljesültek, kivéve, hogy a hadosztály kapott 22 db aknavetőt. A Gyorshadosztályt tehát harcokcsikkal nem fegyverezték fel, a három helyett csupán egy páncéltörő ágyús századot, a kettő helyett csak egy nehéz légvédelmi ágyús üteget kapott, lánctalpas traktorokat pedig egyáltalán nem. A tábóri tüzérség csupán két tüzérosztállyal és 20 löveggel rendelkezett a négy tüzérosztály és 48 löveg helyett. A hadosztály légi támogatását csupán egy repülőszázad biztosította a három helyett. Turanec ezredes tudomásul vette a történeteket, de egyben szkepticizmusát fejezte ki a Gyorshadosztály jövőjét illetően, miszerint ez a szlovák hadosztály nincs olyan erős, és a harcokban nem olyan mozgékony, mint egy német gyalogezred.⁵²

1941 augusztusában a Gyorshadosztály katonáira kiképzés várt az alapoktól egészen a motorizált gyalogság mozgatásáig, és szükség volt az egységek összekovácsolására is. Turanec ezredes tisztjeinek felvilágosítást adott arról, hogy a gyakorlat során főleg az alakulatok előnyomulásának biztosítására helyezték a hangsúlyt, és készek legyenek a bármilyen irányból érkező esetleges ellenséges rajtaütések elhárítására.⁵³ Gyakorolni kellett a hadoszlopban való intenzív előnyomulást, a kiszállást és beszállást a gépjárművekből a különböző harci helyzetekben. A kiképzés az egyes egységek parancsnokait és a hadosztálytörzs tisztjeit is érintette, akik nem rendelkeztek gyakorlati tapasztalatokkal. A kiképzésnél jelen volt néhány tapasztalt német tiszt is a szlovákiai német katonai bizottságtól, akik segítségével a hadosztálynak rövid idő alatt sikerült elérnie a harci készséget. Minden zászlóaljnak, századnak és szakasznak négy napon keresztül gyakorolnia kellett, hogy összehangoltan tudjanak együttműködni. A két gyalogezred a Lembergtől északnyugatra lévő Janov melletti tüzérségi lőtérre éleslövészetet tartott. A tüzérségi támogatást a kiképzés során a szlovák Biztosító hadosztály 31. tüzérezredének I. tüzérosztálya biztosította, mert a 11. tüzérezred még Illinciben állomásozott. Az augusztus 12-én (a 20. gyalogezred) és 13-án (21. gyalogezred) lezajlott hadgyakorlaton jelen volt Čatloš tábornok, von Otto tábornok, a szlovákiai német katonai bizottság parancsnoka és természetesen Turanec ezredes is. A gyalogság a két zászlóaljban indított első vonalbeli támadást gyakorolta, amelyet a gyalogsági fegyverek, nehézgéppuskák, aknavetők, hegyi lövegek és a tüzérségi lövegek is támogattak. A szlovák katonák és tisztek tehát minőségi kikép-

⁵⁰ 1941 júliusában a pozsonyi német katonai attasé, Heinrich Becker alezredes, és a Szlovákiában működő német katonai bizottság parancsnoka, Paul von Otto tábornok közreműködésével majdnem sikerült Németországtól felszerelést és fegyverzetet beszerezni. Ez valójában tehergépkocsikat, 27 Lt-38 könnyű harcokcsit, két 8,8 cm-es légvédelmi ágyúkkal felfegyverzett légvédelmi tüzérüteget, három 2 cm-es légvédelmi ágyúkkal felszerelt légvédelmi tüzérüteget, három vadászrepülő és két felderítő repülőszázadot (csehszlovák gyártmányú repülőgépek), négy vz. 37 páncéltörő ágyúkkal felszerelt páncéltörő tüzérüteget, négy 7,5 cm-es ágyúkkal felfegyverzett tüzérüteget, 86 db lángszórót, 40 000 db kézigránátot és egyéb muníciót, valamint különféle híradástechnikai, utász, egészségügyi felszerelést stb. jelentett. A szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium érdeklődése később 142 német gyártmányú bombázó, közlekedési és felderítő repülőgépek tervezett megvásárlására is kiterjedt. Az 1942. január 24-én megérkező német válasz csalódást jelentett a szlovák fél számára, ugyanis a német fél csupán a felszerelés, fegyverzet és muníció részenként történő átadásával értett egyet, és a többi kérést visszautasította, amely mindenekelőtt a légierőt érintette. *Bystrický* 1998. 46. o. 1942-től a szlovák haderő több ízben kapott fegyvereket (kézifegyverek, légvédelmi, páncéltörő és tábóri lövegek, aknavetők, harcokcsik, vadászgépek) a német haderőtől.

⁵¹ *Mičianik* 2007. 193. o.

⁵² *Mičianik* 2007. 194. o.

⁵³ VHA RD 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6. – 16. 9. 1941), s. 36.

zést kaptak az elkövetkező harci cselekményekben való sikeres helytálláshoz. A hadgyakorlatok után a Gyorshadosztály alakulatai Lembergől nyugatra gyülekeztek, és augusztus 14-én készek voltak az előrenyomulásra keleti irányban.⁵⁴ A hadosztály parancsnokságának utasítása szerint a szlovák seregtestnek Lembergen, Tarnopolon és Vinnyicán keresztül kellett előrenyomulnia Illinci irányába.⁵⁵ Augusztus 15-én a hadosztályparancsok készülséget rendelt el.⁵⁶

A Gyorshadosztály részvétele a Kijev környéki harcokban

1941. augusztus 18-án a kora reggeli órákban a Gyorshadosztály megkezdte az előrenyomulást Illinci irányába. Délelőtt megérkeztek Lembergbe, majd tovább haladtak Tarnopol felé, miközben az út során megjelentek az első hiányosságok (némelyek nem tartották be az előírt sebességet és a követési távolságot stb.), és az egyes hibák miatt már az első napon 22 gépjárműre nem lehetett számítani. Másnap a hadosztály Zlocsovról folytatta az előrenyomulást tovább Tarnopol és Proszkurov irányába.⁵⁷ A hadosztályparancsnok írásban is figyelmeztetett az egyes hibákra, pl. az előőrs katonái nagyon lassan ugrottak ki a gépjárműveikből, és nem kaptak azonnali fedezőtűzet, illetve az előőrs parancsnokának határozatlansága okozta, hogy az elővéd katonái teljesen beleütköztek az előőrsbe, ami természetesen zavart keltett. Szintén problémát jelentett, hogy az álló gépjárművek védtelenek maradtak a nyílt terepen.⁵⁸ A Gyorshadosztály azon az úton haladt, ahol 1941. június végén a német 9. és 16. páncélosadosztályok vívtak harcot a szovjet 4., 8. és a 15. gépesített hadtestekkel. Az említett szovjet hadtestek gyakorlatilag megsemmisültek ezekben a harcokban. A harcok nyomait az elhagyott és kiégett szovjet harckocsik, egyéb harcjárművek, gépjárművek és fegyverek⁵⁹ látványa is bizonyította.⁶⁰

A Gyorshadosztály előrenyomulása egyébként a hibák elemzése után tovább folytatódott. 1941. augusztus 20-án a hadosztály reggel 6 órakor megindult Vinnyica irányába. Az előrenyomulás során a szlovák katonák gyakorlatot is tartottak, majd elérték Vinnyica települést, ahol tájékoztatták a hadosztályparancsnokot, hogy az alakulatnak nem Illinci, hanem Belaja Cerkov irányába kell előrenyomulnia. Vinnyicán két nap pihenő következett, amelyet arra használtak ki, hogy a korábbi Gyorsdandár alárendeltségébe tartozó néhány alakulat a hadosztályhoz kerüljön, amelyek augusztus 21-én Illinciről ide vonultak.⁶¹ A korábbi Gyorsdandár néhány tisztjével (Kallo őrnagy, Dualský főhadnagy stb.) kapcsolatban problémák merültek fel, ugyanis nem gondoskodtak a feleslegessé váló legénység hazaszállításáról. Ezzel szemben az említett alakula-

⁵⁴ *Mičianik* 2007. 194. o.

⁵⁵ VHA 55–57–7, kr. 57, Veliteľstvo RD, č.: 2008-Taj. oper. 3. odd. 1941, Operačný rozkaz č. 1, SV. 14. august 1941.

⁵⁶ VHA 55–57–7, kr. 57, Veliteľstvo RD, č.: 2.010-Taj/3.odd. 1941, Osobitný rozkaz č. 1, SV. 15. august 1941.

⁵⁷ *Mičianik* 2007. 195. o.

⁵⁸ VHA RD 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6. – 16. 9. 1941), s. 41.

⁵⁹ Több harckocsi, löveg stb. harcképes állapotban volt. Meglepő, hogy Turanec ezredes meg sem próbálta megerősíteni alakulatát ezekkel a fegyverekkel. Valószínűleg a háttérben az állt, hogy a német hadvezetésnek nem volt inyére ezeket a szovjet fegyvereket a szlovák haderő rendelkezésére bocsátani. *Mičianik* 2007. 196. o.

⁶⁰ *Mičianik* 2007. 195–196. o.

⁶¹ *Mičianik* 2007. 197. o.

tok négy hétig Illinciben tartózkodtak. A dandár néhány tisztje elvitte a működő gépkocsikat, és visszatért Szlovákiába.⁶² Az eset eredményeképpen a 11. tüzérezred korábbi parancsnokát, Ján Kallo őrnagyot Jozef Vogl⁶³ őrnagy váltotta a parancsnoki székben.⁶⁴ A katonák hazaszállításáról később maga Turanec ezredes gondoskodott annak ellenére, hogy nem kapott utasítást rá, míg a korábbi Gyorsdandár parancsnoksága azzal védekezett, hogy parancs hiányában nem cselekedhettek.⁶⁵

A két napig tartó pihenőt elsősorban a gépjárműműhelyek használták ki intenzíven, amelyek ugyanis éjjel-nappal készenlétben voltak. Nyilvánvalóvá vált, hogy a gépjárműműhelyek száma nem lesz elegendő, mert a hosszú és megerőltető előrenyomulás során egyre több gépjármű mondja fel a szolgálatot. A Vinnyicára tartó út során 11 motorkerékpár, 6 személygépkocsi és 27 tehergépkocsi üzemképtelenné vált. A tehergépkocsik közül a Praga RV volt a legsérülékenyebb, amely Turanec ezredes szerint jól működött a pozsonyi aszfaltutakon, de kevésbé a terepen. A kijavítandó hibák, károsodások nem voltak komolyak, ugyanis a javítás csupán 6-8 órát vett igénybe, viszont a műhelyek és szerelők száma nem volt elegendő, ezért a javítási munkálatok elhúzódtak. Időközben pedig egyre több gépjármű szorult javításra.⁶⁶

1941. augusztus 21-én megemlékezést és koszorúzást tartottak a Lipovecnál elesett szlovák katonák sírjainál, ahol jelen voltak a Gyorshadosztály alakulatainak küldöttségei és a hadosztály parancsnoka, valamint a szlovákiai német katonai bizottság vezetője, von Otto tábornok is.⁶⁷

Augusztus 21-én a Gyorshadosztály a német Dél Hadseregcsoport parancsnokságától parancsot kapott az előrenyomulásra a Vinnyica–Mahnovka–Bialopol–Rollbahn Mitte–Szkvira vonalon, amelynek augusztus 23-án a kora reggeli órákban kellett megindulnia. A hadosztály hadoszlopban haladt előre. Az egyes járművek közötti távolság 25 m volt. Az előrehaladás komoly szervezettséget igényelt, mert az ellenkező irányban a német hadtáp-oszlopok haladtak, az utak pedig siralmas állapotban voltak. Az 1939 előtti lengyel-szovjet határig az utak kemény alapzattal rendelkeztek, míg a határ mögötti területen már nem. (Kemény alapzatúak, illetve aszfaltburkolatúak helyenként csupán a Kijevtől és Belaja Cerkovtól nyugatra lévő városokba vezető utak voltak.) Ezek közül az aszfaltút rendkívül ritka volt, a többi pedig nagyrészt kövekkel volt kirakva, amely azonban keskeny volt, különösen a tehergépkocsik számára. A gépjárművezetők az akadályokat leküzdötték, és a hadoszlop augusztus 23-án megérkezett Szkvira településre.⁶⁸

1941. augusztus 24-e és szeptember 12-e között a Gyorshadosztály Szkvira településen tartózkodott, mint a Gerd von Rundstedt tábornagy vezette Dél Hadseregcsoport parancs-

⁶² VHA RD 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 20. 6. – 16. 9. 1941), s. 43.

⁶³ Jozef Vogl (1900–1990) szlovák tüzérőrnagy. 1941 júniusától a 11/III. tüzérosztály parancsnoka volt, majd rövid ideig a 11. tüzérezred parancsnoki tisztét is betöltötte. 1942-ben alezredessé léptették elő. 1943-ban a Gyorshadosztály hadrendjébe tartozó 11. tüzérezred parancsnoka lett ismét, de még ez év novemberében visszatért Szlovákiába. A szlovák nemzeti felkelés kitörése után a Kriváň nevezetű partizanbrigád parancsnoka lett. 1945-ben ezredessé léptették elő. 1955-ben letartóztatták, és 1956-ban 12 év szabadságvesztésre ítélték. 1964-ben feltételeken szabadlábra helyezték. 1990-ben bekövetkezett halála után rehabilitálták, és vezérőrnaggyá léptették elő. *Cséfalvay* 2013. 263–264. o.

⁶⁴ *Pecina* 2005. 59. o.

⁶⁵ VHA RD 30/1/7, Dennik gen. Turanca (Ib: 20. 6. – 16. 9. 1941), s. 45.

⁶⁶ *Mičianik* 2007. 197. o.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ *Mičianik* 2007. 197–198. o.

nokságának mozgó tartaléka,⁶⁹ amely az ellátás szempontjából a Walter von Reichenau tábornagy vezette német 6. hadsereg parancsnoksága alá tartozott. A szlovák hadosztály katonái a pihenőnapjaikat elsősorban a gépjárművek javításával, valamint hadgyakorlatokkal töltötték. A hadgyakorlatokon különösen az ún. „rókalyukak”⁷⁰ és a bunkerek elleni harcot, valamint a lejtőkön, hegyoldalon kialakított állások elleni támadást gyakorolták. A katonák tájékoztatást kaptak arról, hogyan kell az egységek biztosítását megoldani az előrenyomulás során, hogyan kell a szálláshelyeken esedékes kisebb létszámú szovjet csapatok rajtaütéseivel szemben fellépni, továbbá oktatást kaptak az aknamezők felfedezéséről és megszüntetéséről, a harckocsik elleni sikeres harcokról, a hadifoglyok őrzéséről stb.⁷¹ Augusztus 27-én 8 órától az 1. tüzerűteg és a híradószakasz bemutató-gyakorlatot tartott Berezjanka községtől északra az ezred parancsnoka, valamint a törzstisztek és törzstisztjelöltek jelenlétében. A gyakorlaton részt vett a Gyorshadosztály parancsnoka, Turanec ezredes is, aki a 11. tüzezred tisztjeihez intézett előszavában a modern harcmódról is beszélt. A hadgyakorlat Korda⁷² tüzérszázados parancsnoksága alatt zajlott és Turanec ezredes távozásával ért véget 10 óra 30 perckor. Augusztus 29-én a 11./II. tüzeosztály hadgyakorlatára került sor, amely 10 óra 10 perckor ért véget. Ezután elemezték a történeteket.⁷³ A hadosztály légvédelmét készenlétebe helyezték az esetleges szovjet légitámadások miatt, ezért az egyes gépjárműveket szétszórta helyezték el és álcázták. Mindkét gyalogezred egy-egy zászlóalj, a 11. tüzezred pedig egy könnyű űteget helyezett készsültségbe. A készsültségben lévő alakulatok 24 óránként váltották egymást. A többi egység egy-egy szakaszt állított készsültségbe (1 tiszt, 30 közlegény, 3 könnyű géppuska, fejenként 2 db kézigránát).⁷⁴

A Gyorshadosztály katonáinak a pihenő ellenére nem sok szórakozás jutott. Legjelentősebb a vasárnapokon és ünnepnapokon tartott katolikus és evangélikus istentiszteletek voltak, amelyen a helyi lakosság is szép számban képviseltette magát. A legénység egészségügyi állapota is romlani kezdett, ugyanis a helyi víztől súlyos bélfertőzést lehetett kapni, ezért a hadosztály parancsnoksága megtiltotta annak fogyasztását. Akik a parancsot nem tartották meg, megbetegedtek. Az élelmiszerkészletek romlásnak indultak, ezért a katonák megjavítottak egy helyi malmot, amely nagy segítséget jelentett. A Szkvira településen való huzamosabb tartózkodás miatt az 1. felderítő repülőszázadot Vinnyicáról és Belaja Cerkovból a Szkvirától 4 km-re lévő repülőterre helyezték át.⁷⁵

Turanec ezredes szigorú fegyelmet rendelt el katonának és tisztjeinek. A tiszteknek elrendelte, hogy figyelemmel kísérjék a legénység hangulatát, és tartassák be a rendet és

⁶⁹ A Gyorshadosztálynak mint mozgó tartaléknak az volt a feladata, hogy a Dél Hadseregcsoport alárendeltségébe tartozó előrenyomuló és harcoló alakulatok számára szükség esetén azonnali támogatást nyújtson.

⁷⁰ Az ún. „rókalyukak” U alakban kiásott gödrök voltak, amelyekben általában két katona tartózkodott. Klubert 2003. 21. o.

⁷¹ *Mičianik* 2007. 198. o.

⁷² Alexander Korda (1907–1958) szlovák tüzérszázados. 1941 nyarán a keleti fronton tartózkodott, majd szeptember 19-én visszatért Szlovákiába. 1943-ban őrnaggyá léptették elő. Már 1941-től tagja volt az illegálisan működő „Victoire” ellenállási csoportnak. A szlovák nemzeti felkelés kitörése után az 1. csehszlovák hadsereg 25. gyalogzászlóaljának parancsnoka volt. Még ebben az évben alezredessé, majd 1946-ban ezredessé léptették elő. 1949-ben letartóztatták és börtönbe zárták. 1958-ban halt meg. 1990-ben rehabilitálták és vezérőrnaggyá léptették elő. *Cséfalvay* 2013. 123–124. o.

⁷³ VHA RD škat. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, Vojnový denník 13.7.1941-16.4. 1942, s. 3.

⁷⁴ *Mičianik* 2007. 199. o.

⁷⁵ Uo.

fegyelmet. A hadosztály parancsnoka gyakran meglátogatta katonáit, beszélgetett velük és buzdította őket. A legénység hangulata általánosságban véve jó volt. Néhány tartalékos gépkocsivezető azonban panasszal élt a nemzetvédelmi miniszter ígéretével kapcsolatban, miszerint visszatérhetnek Szlovákiába. Turanec kijelentette, hogy sajnos ez egyelőre lehetetlen. A hadosztály parancsnoka megtiltotta azt is, hogy az ő tudta nélkül bárki is engedélyt kapjon a Nemzetvédelmi Minisztériumtól a hazatérésre, és ezzel megakadályozta a protekció elterjedését.⁷⁶

Még augusztus 30-án Turanec ezredes Umanyban találkozott Von Rundstedt tábornaggal, a Dél Hadseregcsoport parancsnokával, aki nagyon szívélyesen fogadta őt, és dicséretét fejezte ki a Gyorshadosztály tevékenységét illetően. Von Rundstedt kijelentette, hogy a Gyorshadosztály csupán akkor kerülhet bevetésre, ha a német katonák átlélik a Dnyeper folyót, és annak bal partján nagyobb hídfőállást alakítanak ki, feladatuk akkor az lesz, hogy fedezzék őket. Meglepődött viszont Turanec ezredesi rangján, mivel a jelenlévők is tábornoknak gondolták őt.⁷⁷ A szlovák hadosztály parancsnoka új parancsot nem kapott, ezért a találkozó után visszatért alakulatához.

Szeptember 9-én a Gyorshadosztály a Dél Hadseregcsoport parancsnokságától megkapta az első parancsot, amely szerint az alakulatot mozgó tartalékként a német 6. hadsereg alárendeltségébe helyezték. Szeptember 11-én a szlovák hadosztály a Ferdinand Schaal altábornagy vezette német XXXIV. hadtest hadrendjébe került. Feladatuk az volt, hogy a Kijevért folyó harcok során védelmi állásokat építsenek ki a Dnyeper folyó nyugati partján lévő Ukrajinka–Hodoszovka szakaszon. A bevetés pontos ideje még nem volt meghatározva, ezért másnap Turanec ezredes elindult Kaharlik településre, ahol Schaal altábornagy parancsnoksága helyezkedett el. A hosszú ideig tartó esőzések miatt azonban az utak sártengerré váltak, amely során Turanec Praga AV típusú terepjáró gépkocsija is elakadt. Schaal ezért egy könnyű konstrukcióval rendelkező VW 82 Kübelwagen terepjáró gépkocsit küldött érte, de a 160 km-es utat még így is hat óra alatt tudta megtenni. A XXXIV. hadtest parancsnoka pontosította a szlovák hadosztály feladatait, és megkérte Turanec ezredest, hogy állítson fel egy külön csoportot, amely egy vz. 35 ágyúkkal felfegyverzett útegéből,⁷⁸ egy 20 mm-es légvédelmi ágyúkkal felfegyverzett szakaszból, egy 8,8 cm-es ágyúból (a bunkerek ellen) és a teljes hadihíd-oszlopból álljon. A csoport feladata az volt, hogy segítsen a német 132. gyaloghadosztálynak a Dnyeperen való erőltetett átkelés során. Turanec ezredes a megbeszélés és a közös ebéd után visszatért Szkvirára. Az út során találkozott a német 294. gyaloghadosztály parancsnokával, akitől megtudta, hogy a Gyorshadosztály a német 514. gyalogezredet⁷⁹ fogja leváltani. Szeptember 14-én reggel 7 órára Turanec ezredes menetkészültséget rendelt el. Nem várt problémát okozott a pontos és minőségi térképek hiánya, ugyanis csak régi orosz térképek álltak rendelkezésre, amelyek többsége ráadásul cirill betűkkel íródott. A települések többségének elnevezése és az útvonalak sem feleltek meg a valóságnak, ez pedig az orientáció elvesztését eredményezte, így biztosabb volt nappal az utakon a Nap, éjszaka pedig a Sarkcsillag alapján orientálódni. A helyzet akkor javult, amikor sikerült új szovjet katonai térképeket

⁷⁶ *Mičianik* 2007. 199. o.

⁷⁷ VHA RD 30/1/7, *Dennik gen.* Turanca (Ib: 20. 6. – 16. 9. 1941), s. 52–53.

⁷⁸ Ez a 11/5. tüzérvég, valamint egy utászszakasz. *Cséfalvay* 2008. 84. o.

⁷⁹ Turanec ezredes a naplójában (több alkalommal is), valószínűleg tévesen, 515. gyalogezredet említ. VHA RD 30/1/7, *Dennik gen.* Turanca (Ib: 20. 6. – 16. 9. 1941), s. 59.

zsákmányolni, és ezeket sokszorosítani. 1941. szeptember 14-én a kora reggeli órákban tehát a szlovák Gyorsadosztály megkezdte az előrenyomulást.⁸⁰

A Kijevért folytatott harcok már javában zajlottak. A német Dél Hadseregcsoport nagy nehézségek között nyomult előre keleti irányba. 1941. augusztus elejéig a német csapatoknak sikerült megsemmisíteniük az Umanynál körülfért szovjet 6. és 12. hadseregeket. A hadseregcsoportnak azonban nem volt elég ereje ahhoz, hogy keleti irányban mélyen benyomuljon. Szabaddá vált az út a krivoj rogi érclelőhelyekhez, a fekete-tengeri kikötők-höz (Ogyessza és Nyikolajev) és a Dnyeper nyugati partjának elfoglalásához Cserkasszi városától Zaporozsjeig. A német Dél Hadseregcsoporttal szemben helyezkedtek el Kijev térségében a Mihail Petrovics Kirponosz vezérezredes vezette szovjet Délnyugati Front erői. Ezzel szemben a Fedor von Bock tábornagy vezette német Közép Hadseregcsoport már július közepén elfoglalta a Kijevtől nyugatra lévő Szmolenszk városát. Von Bock tábornagy, Heinz Guderian tábornok (a 2. páncélos csoport parancsnoka) és Hermann Hoth tábornok (a 3. páncélos csoport parancsnoka) is Moszkva irányába akarta folytatni a támadást. Adolf Hitler azonban nem értett egyet ezzel a tervvel, mert számára fontosabb volt a Krím-félsziget, az ipari és nyersanyag szempontból kiemelkedő jelentőséggel bíró Donyec-medence elfoglalása, valamint, hogy elvágja a szovjetek utánpótlási vonalait a kaukázusi olajmezőktől. A további előrenyomulás iránya tehát vitát váltott ki a német hadvezetésnél. Augusztus 25-én Hitler parancsa⁸¹ értelmében a német 2. páncéloscsoport dél felé fordult, hogy segítséget nyújtson a Dél Hadseregcsoportnak.⁸²

A szovjet hadvezetés is bizonytalan volt a német támadás irányát illetően, ezért erőiket egyenlően kellett elosztaniuk a front egész szélességében. Joszif Sztálin tartott attól, hogy a német csapatok már augusztus elején átkelnek a Dnyeper folyón, és elfoglalják Kijevet, ezért Kirponosz vezérezredesnek elrendelte, hogy védelmi állásokat építsen ki a Dnyeper folyó nyugati partján. Sztálin számolt a körülfért szovjet 6. és 12. hadseregek igénybevételeivel is. A két hadsereg megsemmisítése után Szemjon Mihajlovics Bugyonnij marsall a Délnyugati irány parancsnoka azt javasolta, hogy a Déli Front erői az Ingul folyó mögé vonuljanak, mert a Dnyeper ívével Kijev körül ezek az erők nyugatra tolódnának, és a bekerítés fenyegetné őket. Sztálin a javaslatától dühbe gurult, megtiltotta a visszavonulást, és új védelmi vonalat jelölt ki. Továbbá elrendelte, hogy a délnyugati irányt 19 lövész- és 5 lovashadosztállyal erősítsék meg. Ezek a hadosztályok nem voltak jól szervezettek, nem rendelkeztek gyakorlattal, és gyengén felfegyverezettek voltak, viszont nagy számban rendelkeztek T-28⁸³ és T-34 közepes harckocsikkal. Sztálin augusztus 16-i 270. számú parancsa megtiltotta a visszavonulást, akik pedig német fogságba kerültek, áru-lóknak kell tekinteni, mert megszegték esküjüket, és elárulták hazájukat. A családtagokra is nehéz sors várt. A szökevényekre golyó általi halál várt, míg családtagjaik nem kaphattak semmilyen állami támogatást és segítséget.⁸⁴

⁸⁰ *Mičianik* 2007. 200. o.

⁸¹ Hitler 1941. augusztus 12-i 34. hadműveleti utasítása értelmében a cél nem Moszkva, hanem Leningrád, a Krím és a Donyec-medence elfoglalása. *Szabó – Számvéber* é. n. 18. o.

⁸² *Mičianik* 2007. 201. o.

⁸³ A T-28 szovjet közepes harckocsi teljesítménye 500 LE, maximális sebessége 37 km/h volt, fegyverzetét egy 76,2 mm-es harckocsiágyú és három 7,62 mm-es géppuska alkotta. Páncélzatának vastagsága 20 és 80 mm között mozgott. *Ravasz* 1996. 488. o.

⁸⁴ *Mičianik* 2007. 202. o.

A Délnyugati Front parancsnoksága már 1941. július elejétől megkezdte Kijev védelmének megszervezését. A védelmi munkálatokban körülbelül 50 000 civil is részt vett, sőt felhasználták a volt Sztálin-vonal erődítményeit is. A kisebbeket ismét géppuskákkal és kisebb űrméretű ágyúkkal szerelték fel, a gyalogság, valamint a harckocsik ellen akadályokat létesítettek, építettek. A fő védelmi vonalat 55 km szélességben és 6-10 km mélységben építették ki félkörívben a város mellett, amely a várostól 30-35 km-re nyugatra helyezkedett el. Ennek a védelmi vonalnak a nagy részét harckocsik ellen épített árkokkal és falakkal, valamint drótkadályokkal látták el. Ezenkívül még két tartalék védelmi vonalat is kiépítettek. A város szélén lévő, kőből készült épületeket kisebb erődítményekké alakították át, a főbb utcákon pedig harckocsiakadályokat létesítettek. Az aknák hiánya azonban mindenütt megmutatkozott. A város felkészült a lehetséges utcai harcokra is.⁸⁵

A támadó német alakulatoknak eleinte nagy erőfeszítések árán sikerült csak áttörni a szovjet védelmet. A 2. páncélos csoportnak csak nehezen sikerült a Gyeszna folyón hídfeállást létesíteni azért, hogy déli irányban támadjon a Kijevet védő szovjet erők ellen. Szeptember 3-án a németek kezébe került a szovjet 13. és 21. hadseregek védelmének terve, amelyben fény derült a hadseregek közti összeköttetések gyenge pontjára. Azonnal a kialakult rés irányába küldték a német 3. páncélosadosztályt, amely szeptember 9-én elérte Konotop települést, és visszaverte a szovjet 40. hadsereget. A német 3. páncélosadosztály csapatai mögött törtek előre a 4., 17. és 18. páncélosadosztályok, valamint a 10. és 29. gépkocsizó hadosztályok, amelyek sikeresen növelték a rés nagyságát. Szeptember 10-én déli irányból az 1. páncéloscsoport is támadásba lendült, és még aznap Kremencsugnál átkelt a Dnyeper folyón, áttörte a szovjet 38. hadsereg védelmét, és északi irányba nyomult előre. Eközben a szovjet erőket nyugati irányból szorították vissza a német 2., 6. és 17. hadseregek. Bugyonnij marsall szorgalmazta a visszavonulást, amelyet Sztálin elvetett.⁸⁶

A német egységek előrenyomulása folytatódott. Szeptember 13-án az 1. páncéloscsoport Lubni irányába támadást indított, és a szovjet 297. lövészadosztály elleni harcok során másnap elfoglalta a várost. A 2. páncéloscsoport visszaverte a P. F. Lagutyin ezredes vezette 293. lövészadosztály és a K. A. Szemencsenko tábornok irányította 10. páncélosadosztály ellenlökéseit. A két páncéloscsoport mindössze 50 km-re helyezkedett el egymástól. Szeptember 14-én a német 3. páncélosadosztály Lohvica, majd Lubni irányába tört előre, és Kijevtől 200 km-re keletre helyezkedett el. 1941. szeptember 15-én reggel a német 3. páncélosadosztály előőrsei találkoztak az 1. páncéloscsoport hadrendjébe tartozó 9. páncélosadosztállyal. A német csapatok bekerítették az 5., 26. és 37. hadseregeket, valamint a 21. és 38. hadseregek egyes részeit.⁸⁷

A Kijevért folytatott harcokba bekapcsolódott a szlovák Gyorshadosztály is, amelynek alakulatai szeptember 15-én 8 óráig elfoglalták a részükre, Kijevtől délre kijelölt védelmi szakaszt, kivéve a 21. gyalogezredet, amely másnap érkezett meg. A Gyorshadosztály parancsnoksága még szeptember 14-én este Mala Olsanka községbe költözött át, és előkészítette a német 514. gyalogezred leváltását. Az előrenyomulás sebességét 6-8 km/h-ra

⁸⁵ *Mičianik* 2007. 202. o.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ *Mičianik* 2007. 203. o.

lassították le a kedvezőtlen útviszonyok, ugyanis néhol a keréknyomok elérték az 1 m mélységet. A Dnyeper jobb partján lévő védelmi szakaszban elhelyezkedő szlovák hadosztálytól északra a német 95. gyaloghadosztály, délre pedig a 294. gyaloghadosztály helyezkedett el. A Rudolf Sintzenich altábornagy vezette német 132. gyaloghadosztály támogatására létrehozott külön csoport Julius Orthofer utászfőhadnagy vezetése alatt Kaharlikra, majd onnan Pii településig nyomult előre.⁸⁸

A Gyorshadosztály által kialakított védelmi állások kiépítését különböző terepviszonyok határozták meg. A védelmi szakasz északi részét tisztásokkal tarkított fenyőerdő borította, amely az első vonaltól 3-5 km mélységig húzódott. Az erdő mögött, a fő védelmi állásokkal párhuzamosan egy 50-100 m magasságú hegyerinc húzódott. A védelmi vonal előtt 50-100 m távolságban a Dnyeper egy Kozinka elnevezésű folyóága terült el. A Dnyeper és folyóága között egy sűrű növényzettel benőtt körülbelül 2 km szélességű sziget húzódott. Az erdő széle jó rejtékhelyet nyújtott a szlovák katonák gyalogsági fegyvereinek, amelyekkel ellenőrzés alatt lehetett tartani a Dnyeper folyó ágát és a szigetet. A védelmi vonal keskenyebb déli része nyitottabb volt, valamint több település és tanya alkotta, emellett az egyik oldalról a Dnyeper fő ága érintette. Tripolje településnél egy körülbelül 100 m magasságú hegyerinc alkotta a védelmet, amelyről jó kilátás nyílt a hadosztály teljes védelmi vonalára, a Dnyeper keleti partján lévő szovjet állásokra, és jó időben akár Kijev városára is. A védelmi vonal teljes szakaszát homokos talaj borította, amely megnehezítette a gépjárművekkel való közlekedést, sőt számos helyen a szovjet katonák által elaknásított terület volt. A védelmi vonalban a terepviszonyokat figyelembe véve taktikai szempontból helyezték el az egyes szlovák alakulatokat. A védelmi vonal szélesebb északi részét a 21. gyalogezred két zászlóaljja foglalta el, míg a déli részén a 20/I. gyalogzászlóalj helyezkedett el. A hadosztály tartalékát a 20/II. gyalogzászlóalj adta. A védelmi vonal északi részének tűzérségi támogatását a 11/I. tűzérosztály két ütege, míg a déli részének a 11/II. tűzérosztály szintén két ütege biztosította. A védelmi állásokat a teljes vonalon a szlovák katonáknak kellett kiépíteniük.⁸⁹ Turanec ezredes összességében védelemre alkalmasnak ítélte a kijelölt szakaszt, sőt egyes helyekről jó rálátással az ellenségre. Különösen kedvezőnek Kozin keleti széle és a 187-es magassági ponttól Tripoljéig vezető út mutatkozott, amely kiváló megfigyelési lehetőségeket nyújtott. Innen látható volt az egész folyófelszín, valamint Kijev templomtornyai, néhány háza és kéményei is.⁹⁰

A Gyorshadosztály feladata a Dnyeper két ága közt lévő sziget védelme volt, valamint hogy megakadályozza a szovjet katonák átkelését a folyón Ukrajinka település térségében. Az esteleges szovjet támadások ellen tartalékokat hoztak létre. A tartalékot a Nyescserovon elhelyezkedő 20/II. gyalogzászlóalj, a Kopacsin lévő 11. felderítő osztály és a Malá Olsanka településen tartózkodó 11. páncéltörő ágyús század alkotta. A szovjetek a védelmi állásaikat a Dnyeper keleti partján építették ki. 1941. július végétől itt volt védelemben a Fjodor Jakovlevics Kosztyenko altábornagy vezette 26. hadsereg 7. gépkocsizó hadosztálya. A Gyorshadosztály védelmi övezetében a Dnyeper nyugati partján, Kozinkáig előretolt szovjet egységek is voltak, amelyek csupán kisebb felderítő tevékenységet folytattak, és rajtaütésszerű támadásokat vezettek. A szlovák védelmi

⁸⁸ *Mičianik* 2007. 203. o.

⁸⁹ *Mičianik* 2007. 203–204. o.

⁹⁰ VHA RD 30/1/7, *Denník gen. Turanca* (Ib: 20. 6. – 16. 9. 1941), s. 61.

vonaltól déli részére a szovjetek helyenként jól ráláthattak. A szlovák tűzérség tüzet nyitott a szovjet állásokra, a 11. utászászlóalj pedig eltávolította a szovjet csapatok által hátrahagyott taposóaknákat, valamint a szlovák gyalogság is javított a védelmi állások helyzetén. A szlovák 1. repülőszázad feladata a felderítő tevékenység volt, azonban a Szkvirától északra fekvő, elázott talajú repülőtérről a gépek nem tudtak felszállni. A szovjet alakulatok is csupán tűzérségi tüzet nyitottak a szlovák 20/I. gyalogzászlóaljra, egyéb harci tevékenységet nem folytattak.⁹¹

A német XXXIV. hadtest parancsnoksága szeptember 17-e reggelén tervezte a Dnyeper folyón való átkelést azzal a céllal, hogy eltorlaszolja a Perejaszlav–Jerkovici közti útvonalat, és ezzel megakadályozza a bekerített szovjet alakulatok visszavonulását keleti irányban. A támadást a német 294. és 132. gyaloghadosztályoknak kellett végrehajtania. A szlovák tűzérségnek megtévesztésként tüzet kellett nyitnia a szovjet csapatokra. A felderítő repülőszázad feladata az volt, hogy megállapítsa vajon a Perejaszlav–Boriszpol közti útvonal szovjet hadoszlopokkal van-e tele, és a támadó német alakulatok ellen érkeznek-e szovjet erősítések, valamint hogy hol helyezkednek el a szovjet tűzérség tüzelőállásai. A Gyorshadosztály parancsnokságát szeptember 15-én délután ismertették a meghatározott feladatokkal. Másnap aktivizálódtak a szovjet alakulatok is. Szeptember 16-án 3 óra körül a sötétben a szlovák 20/2. század védelmi szakaszán öt csónak segítségével kisebb szovjet alakulat sikertelen kísérletet tett a Dnyeperen való átkelésre. A csónakok egy részét elsüllyesztették, míg a többi délebbre sodródott a folyón egészen a német 515. gyalogezred szakaszáig, ahol a szovjet katonákat fogságba ejtették. A szlovák 1. repülőszázad egy Letov Š-328⁹² típusú repülőgépe 6 óra 25 perctől felderítő repülést hajtott végre, amelynek egyébként még szeptember 15-én kellett volna megtörténnie, de a felszállópálya alkalmatlannak bizonyult. Két gépből álló vadászrepülő raj kíséretében a pilóták Guzentci–Rogoszov–Moszkovici–Perejaszlav–Traktomirov légterében végeztek felderítést, és Perejaszlav mellett tüzet nyitottak a szovjet tehergépkocsikra. A Dnyeperen való átkelés zavartalanul ment végbe. 9 óra 25 perckor a pilóták visszatértek a bázisukra. Még aznap egy másik Š-328 típusú repülőgép a Balika mellett lévő átkelőhely légterében folytatott megfigyelést és felderítést. A repülőgépre néhányszor tüzet nyitottak a szovjet légvédelmi ágyúk, de nem okoztak semmilyen kárt benne. Reggeltől tüzet nyitott a szlovák tűzérség is azzal az elterelő szándékkal, hogy a támadás a Gyorshadosztály szakaszán fog megindulni. A nap folyamán a védelmi vonalat északabbra tolták ki a Visenki–Dvor Zaszpa–Hodoszovka vonalig.⁹³ 13 óra után a Gyorshadosztálynál látogatást tett a nemzetvédelmi miniszter, Čatloš tábornok, aki a németektől (Mann repülő ezredestől) kölcsön vett Fi-156 Storch⁹⁴ repülőgéppel Malá Olsanka településre repült. Megtekintette a hadosztály védelmi állásait, és Turanec ezredessel együtt a Tripolje melletti dombra ment, ahol a hadosztályparancsnok megfigyelőállása helyezkedett el. Kijev nem volt látható a tűzérségi tűz okozta füstfelhő miatt, csupán a bazilika körvonalai. Mivel a német pilóták az Fi-156 Storch gépet nem tudták beindítani, így a nemzetvédelmi miniszter a

⁹¹ *Mičianik* 2007. 204. o.

⁹² A Letov Š-328 felderítő és könnyű bombázó repülőgép egyben. Kezelő személyzete 2 fő volt. Fegyverzetét két 7,92 mm-es vz. 30 géppuska, valamint öt 100 kg-os bomba alkotta. *Klubert* 2016. 245. o.

⁹³ *Mičianik* 2007. 204–206. o.

⁹⁴ A Fi-156 Storch (Gölya) futár és sebesültszállító repülőgép volt. Ez a repülőgép képes volt néhány géphossz távolságon belül is felemelkedni. Kis terekről, utcákról is üzemeltethető volt. *Ravasz* 1996. 114. o.

Gyorshadosztály parancsnokságán töltötte az éjszakát, és másnap reggel 7 órakor gépkocsival utazott Kazatinba.⁹⁵

A német 132. gyaloghadosztály támogatására létrehozott, Orthofer főhadnagy parancsnoksága alatt lévő külön csoport a 11/5. tüzerütegből, a 13. könnyű légvédelmi ágyús szakaszból, a hadihíd-oszlopból, valamint egy 8,8 cm-es légvédelmi ágyúból és kezelő-személyzetéből állt. A csoport fegyverzetét 4 db vz. 35 ágyú, 2 db Oerlikon légvédelmi gépágyú és természetesen az 1 db 8,8 cm-es légvédelmi ágyú alkotta, létszáma 328 fő (7 tiszt, 1 altiszt, 320 tisztes és közlegény) volt. Szeptember 15-én a külön csoport Pii településről a Dnyeper folyótól körülbelül 5 km-re elterülő Uljanki községre vonult. Orthofer főhadnagy Balikára utazott, ahol a 132. gyaloghadosztály katonái 14 gumicsónakkal a folyón való átkelésre készültek, és megtekintette a terepviszonyokat. A szovjet tüzéség egész éjszaka tüzet zúdított Balikára és Uljankira. A német támadás szeptember 16-án 4 óra 45 perckor vette kezdetét, tehát a tervezettől egy nappal korábban. 6 óra 30 perckor a csoport parancsot kapott, hogy pontonhidakat létesítsen. A harcokba bekapcsolódott a Pavol Palaščák tüzerfőhadnagy vezette 11/5. tüzerüteg is, amely Balikától keletre, a légvédelmi ágyús szakasz pedig nyugatra létesített tüzelőállást. A németek ezen a szakaszon nem rendelkeztek távolabbi célpontok támadására is alkalmas ágyúkkal, ezért nem tudtak hatékonyan fellépni az erős szovjet tüzéséggel szemben. A szlovák tüzekek négy szovjet tüzerüteget vélték felfedezni. A német támadást már reggeltől támogatták a 11/5. tüzerüteg ágyúi, emellett viszont csak egy szovjet üteget sikerült kiiktatniuk.⁹⁶

A Dnyeper bal partján lévő német hídfő kialakítása után a szlovák utászok hozzáálltak a ponton kikötők megépítéséhez. A munkálatokat a folyó jobb partján Ján Lihan főhadnagy és Pavol Baláž zászlós, míg a bal parton Ján Kollár hadnagy irányította. A ponton kikötő építését 8 óra 30 perckor kezdték meg a Dnyeper jobb partján. A szovjet tüzéségi lövedékek, gránátok becsapódása kárt tett a pontonokban és az elraktározott anyagkészletekben. A szétszóródó lövedékszilánkoktól Baláž zászlós súlyos, Gabudža és Ďureca őrvezetők pedig könnyű sérülést szenvedtek. Az utászok a közelben lévő pataokban rejtőztek el, de a szovjet aknavetők tüze itt is elérte őket. Később a tüzéségi támadás abba maradt, és a szlovák utászok folytathatták munkájukat. A szovjet lövegek tüze később a német lövegek ellen irányult. A szlovák utászok rövid idő alatt megépítették a ponton kikötőt, és megkezdték a pontonok vízre bocsátását. A Dnyeper bal partján építendő ponton kikötő elkészülte előtt a folyó partját mentesíteni kellett az aknáktól. Orthofer főhadnagy, a létrehozott külön csoport parancsnoka is igyekezett a folyó túlsó oldalára jutni. Röviddel ezután 3 szovjet I-16⁹⁷ vadászpilóta intézett támadást a ponton kikötő építéskor, melynek során Orthofer főhadnagy és František Medový közlegény életét veszítette, Pyšný és Štajger közlegények súlyos, Cifra őrvezető pedig könnyű sérülést szenvedett. A túlélők a zűrzavar közepette a vízbe ugrottak, és a partra úsztak, majd elrejtőztek a közeli erdőben. A ponton kormányosának, Štefan Nypča őrmesternek sikerült a pontont megmentenie a pusztulástól, és a kijelölt helyre vinnie.⁹⁸

⁹⁵ VHA RD 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6. – 16. 9. 1941), s. 63.

⁹⁶ *Mičianik* 2007. 206. o.

⁹⁷ A szovjet I-16 vadászgép maximális sebessége elérte a 450 km/h-t. Fegyverzetét négy 7,62 mm-es géppuska és két 20 mm-es gépágyú alkotta. *Ravasz* 1996. 490. o.

⁹⁸ *Mičianik* 2007. 206–207. o.

Orthofer főhadnagy halála után a külön csoport vezetését Lihan főhadnagy vette át, aki azonnal gondoskodott arról, hogy a sebesülteket a kaharliki tábori kórházba, a holtakat pedig Balikára szállítsák. A károsodást szenvedett pontonokat kicserélték és javították. A bal parti ponton kikötő elkészülte után megkezdődött a német alakulatok átszállítása, amely egészen estig zökkenőmentesen ment végbe. További két ponton is a Gyorshadosztály védelmi szakaszán: a pinszki folyami flottilla egy felfegyverzett hajója a Kozinka sziget mögött tartózkodott, amikor tüzet nyitott rá a 20. hegyi ágyús üteg Jozef Špalko főhadnagy vezetésével, minek következtében 17 óra után elsüllyedt. Időközben a szlovák felderítő repülőszázad pilótái 16 órától 17 óra 31 percgig felderítő tevékenységet folytattak Perejaszlav–Sztaroje–Szofijevka–Rzsicsev–Kaharlik térségében, melynek célja a szovjet járműoszlopok felderítése volt.⁹⁹

Szeptember 17-én a német támadás tovább folytatódott. A német repülőgépek szüntelenül támadták a keményen védekező szovjet csapatokat, melynek egyes alakulatai igyekeztek a szlovák Gyorshadosztály védelmi állásaiba betörni. A 20. gyalogezred védelmi vonalán összecsapásokra került sor, amely során a szovjet csapatok megkezdték a visszavonulást. Délután a 21. gyalogezred védelmi állásaiba egy szovjet gyalogszakasz akart betörni, de sikertelenül. A szlovák tüzérség egész nap a visszavonuló szovjet járműoszlopokat, az aknavetőfészeket és egyéb célokat támadta. A Gyorshadosztály parancsot kapott a kijelölt védelmi szakaszának kiszélesítésére déli irányban. A szlovák alakulatoknak le kellett váltaniuk a német 294. gyaloghadosztályt egészen Grebeni településig. Az Ukrajinka–Tripolje szakaszt a 21. gyalogezred és a 11/1. utászszázad foglalta el, a 20. gyalogezred pedig leváltotta a Tripolje–Grebeni szakaszon korábban elhelyezkedő német alakulatokat. A 11/I. tüzérosztályt a 21. gyalogezred, a 11/II. tüzérosztályt pedig a 20. gyalogezred alárendeltségébe helyezték. A 11. felderítő osztályt és a 11/2. utászszázadot tartalékba helyezték. Szeptember 18-án a német 294. gyaloghadosztály a XXIX. hadtest alárendeltségébe került. A német hadosztály Mirovka–Cserniahov–Sztajki–Sztaroje védelmi szakaszát a szlovák alakulatok vették át. A német egységeket a Dnyeper bal partjára helyezték át, hogy üldözőbe vegyék a visszavonuló szovjet csapatokat. A Gyorshadosztály feladata az volt, hogy minél nagyobb szovjet erőket kössön le, és megakadályozza a szovjet csapatok esetleges átkelését a Dnyeper jobb partjára.¹⁰⁰

A szlovák tüzérség, hegyi ágyúk és aknavetők tüze közepette a szovjet járműoszlopok, a harcokcsik, a lovas- és a gyalogos alakulatok keleti és délkeleti irányban folytatták visszavonulásukat. A felderítő repülőszázad gépei néhány sikeres támadást hajtottak végre a visszavonuló szovjet hadoszlopok ellen. Ezek nagy zavart keltettek a visszavonuló szovjet csapatok körében. Szeptember 19-én a Gyorshadosztály védelmi vonalát északon Vltá Litovszkaja településig bővítették ki, s ezáltal a tartalékok is bevetésre kerültek. A német egységek Kijev ellen támadtak, és elhagyták korábban kialakított pozíciójukat. A Gyorshadosztály védelmi szakaszának szélessége 20 km-ről 40 km-re nőtt, ennek ellenére a hadosztály ismét parancsot kapott védelmi szakaszának újabb kibővítésére Kijev déli részén. A szlovák hadosztály létszáma nem volt elegendő ekkora szélességű szakasz megfelelő védelmére. Időközben a szovjet hadoszlopok ellen támadást indítottak a szlo-

⁹⁹ *Mičianik* 2007. 207. o.

¹⁰⁰ Uo.

vák felderítő repülőszázad gépei, és több tehergépkocsit sikerült felgyújtaniuk. A szlovák tüzérség is tüzet nyitott az ellenséges erőkre. A gyalogság pedig a Kozinka sziget felderítésére indult, és megállapította, hogy a szigeten szovjet egységek tartózkodnak. A 21. gyalogezred járőrei az aknavetők támogatása mellett eljutottak a Dnyeper fő ágához, és sikerült néhány tucat szovjet katonát fogságba ejteniük. A létrehozott „külön csoport” katonái a szovjetek tüze ellenére is folyamatosan szállították át a német katonákat a folyó túlsó partjára.¹⁰¹

Az egyre erősödő német nyomás hatására a Kijev környékén harcoló szovjet alakulatokat katasztrófa fenyegette, ezért a Délnyugati Front parancsnoksága a német gyűrűből való kitörést szorgalmazta. Szeptember 18-án a Vörös Hadsereg moszkvai főhadiszállásán csupán a kijevi megerősített térség kiürítését, valamint az Andrej Andrejevics Vlaszov tábornok vezette 37. hadsereg alakulatainak a Dnyeper bal partjára történő átszállítását engedélyezte. A szovjet 37. hadsereg egyúttal parancsot kapott Kijev kiürítésére, amelyet szeptember 19-én kezdett meg. A hadsereg utóvédjét a N. I. Vasziljev ezredes vezette 87. lövészadosztály és az NKVD¹⁰² 4. hadosztálya alkotta, amelynek parancsnoka F. M. Mazsirin ezredes volt. A német alakulatoknak délelőtt sikerült a városba benyomulniuk, és estére teljesen ellenőrzés alá vonniuk. Szeptember 20-án a szovjet 37. hadsereget kettéválasztották. A hadsereg egy részének sikerült déli irányban kitörni a gyűrűből, míg alakulatainak nagy része megsemmisült a katlanban. A Délnyugati Front törzse és katonai tanácsa még szeptember 18-án éjszaka Lohvicánál a D. F. Maksanov ezredes vezette 289. lövészadosztály segítségével kitört a német gyűrűből, és másnap Gorodiscse községben kapcsolatba került, és egyesült az 5. hadsereg törzsével és a 31. lövészhadtest maradványaival. Ez a csoport 3 000 főből állt, 6 páncélozott gépjárművel és néhány légvédelmi géppuskával volt felfegyverezve. Szeptember 20-án reggel a Kirponosz tábornok vezette csoport elfoglalta Voronykit, átkelt a Mnogu folyón és a Lohvicától 15 km-re délnyugatra lévő kis erdőben állt meg. A német csapatok azonban felfedezték és megtámadták őket. Kirponosz tábornok el akarta kerülni, hogy fogságba essen, ezért kilátástalan helyzetében valószínűleg föbe lőtte magát, de az is lehet, hogy elesett a harcokban. A törzs egy részének sikerült a gyűrűből kitörnie, a hátramaradt tisztek és katonák még egy napig tartották magukat. A Délnyugati Front törzsét és katonai tanácsát megsemmisítették. A bekerített szovjet alakulatoknál káosz uralkodott és pánik tört ki, az egyes hadosztályok és ezredek igyekeztek elmenekülni a német gyűrűből.¹⁰³

A szlovák Gyorshadosztály védelmi szakaszával szemben elhelyezkedő szovjet csapatok is igyekeztek északi és déli irányból kelet felé menekülni. A Vörös Hadsereg ukrán nemzetiségű katonái közül sokan kétségbeesett helyzetükben és a szlovák pilóták által ledobott röpcédulák hatására megadták magukat. Csónakba ültek, vagy átúsztak a folyó túlsó oldalára. Csak szeptember 20-án 700 ellenséges katona adta meg magát a szlovák katonáknak. A szlovák 21. gyalogezred a helyzetet kihasználva megtisztította a Kozinka szigetet a szovjet csapatoktól, és 60 főt fogságba ejtett. A 20. gyalogezred alakulatainak járőrei a folyó túlsó oldalán teljesítettek szolgálatot, melynek során egy szovjet tisztet és

¹⁰¹ *Mičianik* 2007. 207–208. o.

¹⁰² Az NKVD (Belügyi Népbiztosság) szovjet állambiztonsági hatóság. 1934-ben jött létre. *Ravasz* 1996. 329. o.

¹⁰³ *Mičianik* 2007. 208–209. o.

egy komisszárt elfogtak. Az akció során kitüntetésben részesült Juraj Pihurik hadnagy, aki a szlovák járőröket szállító gumicsónak parancsnoka volt, és katonáival, valamint a felderítő őrséggel együtt mélyen benyomult a szovjet védelembe. Amikor pedig aknamezőre tévedtek, saját kezüleg hatástalanított 120 taposóaknát, majd a járőröket a foglyokkal együtt biztonságosan alakulataikhoz szállította. Ugyancsak bátran viselkedett Viliam Pejko közlegény, aki Ján Vojček főhadnagy felhívására önként jelentkezett, hogy átkeljen a Dnyeper túlsó oldalára. Mindketten szerencsésen átkeltek a folyón, és egy nagy aknamezőre léptek. Megtisztították az átjárót, és eljutottak a legközelebbi községbe, amely elhagyatott volt. A felderítők visszatértek a hírekkel és tájékoztatták a parancsnokságot.¹⁰⁴

Ezen a napon élénk tevékenységet folytatott az 1. felderítő repülőszázad, amelynek gépei néhány felderítő repülést hajtottak végre. A pilóták látták, hogy a Gyorshadosztállyal szemben elhelyezkedő ellenséges lövészárkok üresek. Voronkov és Revnoje térségében körülbelül 700 tehergépkocsit feltek felfedezni, és támadást intéztek egy 3 db 152 mm-es tarackkal felfegyverzett, traktorokkal vontatott szovjet üteg ellen. Szeptember 20-án éjjel a Gyorshadosztály szakaszát északi irányban utolsó alkalommal szélesítették ki, egészen Kijev elővárosáig. A német 95. gyaloghadosztály alakulatait a szlovák 11. felderítő osztály (Turanc ezredes utolsó tartaléka) váltotta fel. A Gyorshadosztály védelmi szakaszának szélessége 48 km-re nőtt. Szeptember 21-én reggel a szlovák légierő jelenlévő alakulatai ismét élénk tevékenységet folytattak. 5 óra 35 perckor egy Š-328 repülőgép két B-534¹⁰⁵ vadászgép kíséretében a kijelölt célpontok meghatározását hajtotta végre. A Dnyeper folyó átrepülése után a szovjet légvédelem tüzet nyitott rájuk, és eltalálták az egyik B-534 vadászgépet, amelynek pilótája, Vojtech Kaliský életét vesztette. Az Š-328 repülőgép Rogoszov térségében felfedezett nagyjából 800 gépjárművet. 9 órakor az 1. repülőszázad 7 Š-328 repülőgépe szállt fel, hogy a célterületre érkezzen, amely előtt a repülőgépekhez csatlakozott a 12. vadászrepülő-század 5 B-534 repülőgépe is. A légitámadás sikeres volt, ugyanis sok gépjárművet semmisítettek meg, a hadoszlopokat szétverték, s ezáltal nagy zavart keltettek a visszavonuló alakulatoknál. A megsemmisített célpontok pontos számát nem lehetett megállapítani a heves légvédelmi tűz miatt. A szovjet légvédelem aktivitásának ellenére a szlovák repülőgépek a sikeres légitámadás után sértetlenül tértek vissza bázisukra.¹⁰⁶

A szovjet erők nagy része időközben elhagyta a Dnyeper keleti partját, ezért szeptember 21-én délután a Gyorshadosztály utasítást kapott a XXXIV. hadtest parancsnokságától az előrenyomulásra Belaja Cerkov térségébe. Szeptember 21-ről 22-re virradó éjszaka a Gyorshadosztály eredetileg kijelölt védelmi szakasza csupán gyengén volt biztosítva. A nap folyamán a 20. gyalogezred némely alakulatai az ellenségtől megszerzett csónakokon átkeltek a Dnyeper túlsó partjára, ahol óriási zsákmányt találtak, amely nagy mennyiségű sértetlen gépjárművekből állt, némelyik élelemmel, csokoládéval, rummal stb. volt megrakva.¹⁰⁷ A hadosztályparancsnok sajnálatát kifejezve tudomásul vette, hogy a hadihíd-oszlop még mindig a német 132. gyaloghadosztálynál van, ezért a Gyorshadosztály számára szükséges és hasznos zsákmány elszállítását nem tudják megoldani, így azok a

¹⁰⁴ *Mičianik* 2007. 209–210. o.

¹⁰⁵ Az Avia B-534 vadászgép maximális sebessége 380 km/h volt, fegyverzete pedig négy 7,92 mm-es vz. 30 géppuskából, hat 20 kg-os bombából, vagy négy 20 kg-os bombából állt. *Klubert* 2016. 244 o.

¹⁰⁶ *Mičianik* 2007. 210–211. o.

¹⁰⁷ *Mičianik* 2007. 211. o.

német alakulatok zsákmánya lett. A szlovák katonák még aznap estig 650 szovjet katonát ejtettek fogságba. A hadosztálynak, a kapott parancs értelmében Belaja Cerkov térségében kellett összpontosulnia, ahonnan Turanec szerint majd további parancsot kapnak a délkeleti irányba történő előrenyomulásra Kremencsug településen keresztül.¹⁰⁸ A szlovák hadosztályt ismét a német Dél Hadseregcsoporthoz tartálékába helyezték. A szlovák alakulatok szeptember 22-én megkezdték az előrenyomulást. A korábbi védelmi szakaszt a német 294. gyaloghadosztály 513. gyalogezerde vette át. A szlovák katonák részvétele a Kijevért folytatott küzdelemben ezzel véget ért.¹⁰⁹

A Ján Lihan főhadnagy vezette szlovák külön csoport egy része továbbra is a német 132. gyaloghadosztály alárendeltségében maradt. A Gyorshadosztályhoz visszatért a légvédelmi ágyús szakasz és a 11/5. tüzérüteg. Mindkét alakulat sikeresen helytállt. A szlovák légvédelmi tüzérek tüze néhányszor visszavonulásra készítette a szovjet vadászrepülőgépeket, és lelőttek egy I-16 vadászgépet, amelynek kényeszerleszállást kellett végrehajtania. A tábori tüzérek szétverték két szovjet tüzérüteget. A német 132. gyaloghadosztály parancsnoka elismeréssel illette tevékenységüket. Szeptember 22-e után a szlovák 11. hadihíd-oszlop egészen szeptember 25-ig a német 132. gyaloghadosztály alárendeltségében maradt. Az alakulat szeptember 19-ig a német harcokcsik és felszereléseik, fegyvereik, gépjárműveik szállítása mellett a szovjet foglyok (nagyjából 10 000 fogoly), a zsákmány, a muníció, az élelem stb. szállításával is foglalkoztak. A kikötői hidak javításánál olykor igénybe vették a szovjet foglyok segítségét is. A Dnyeper mögötti szovjet alakulatok megsemmisítése után a szlovák utászok a német alakulatokat visszaszállították a Dnyeper jobb partjára. Több pontonhidat is építettek. A munkálatokat szeptember 25-én fejezték be, és az alakulat szeptember 28-án Onufrijevkánál csatlakozott a Gyorshadosztályhoz.¹¹⁰ 1941. szeptember 25-én a Gyorshadosztály létszáma 8 671 fő volt.

A Kijevért folytatott harcok mérlege és a Gyorshadosztály tevékenysége 1941 szeptembere után

A Kijevért folytatott harcok során a szovjet csapatok utolsó ellenállását 1941. szeptember 26-án számolták fel. A német Dél Hadseregcsoporthoz 2., 6. és 17. hadserege, valamint az 1. és 2. páncéloscsoport szétverte a szovjet Délnyugati Frontot, a Központi Front 21. hadseregét, a Déli Front 6. és 12. hadseregét. A kitörés csak 4 000 szovjet katonának sikerült. 1941. július 7-től a szovjetek vesztesége 616 304 halott és eltűnt, 411 harcokcsi, 28 419 löveg és aknavető, 343 repülőgép volt. Kirponosz, a Délnyugati Front parancsnoka elesett vagy öngyilkos lett. Utóda Szemjon Konsztantyinovics Tyimosenko marsall lett.¹¹¹ A Szovjetunió elveszítette Ukrajna egész területét, és a németek előtt megnyílt az út a Krím-félsziget és a Donyec-medence irányába. A szlovák Gyorshadosztály volt az egyetlen olyan nem német alakulat, amely a Wehrmacht oldalán vett részt a Kijevért folytatott harcokban. A hadosztály egy nyugodt szakasz védelmét kapta feladatul, és a harcokban aktívan csupán a létrehozott külön csoport vett részt. A szlovák katonák jól tar-

¹⁰⁸ VHA RD 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 17. 9. – 27. 11. 1941), s. 4.

¹⁰⁹ *Mičianik* 2007. 212. o.

¹¹⁰ Uo.

¹¹¹ *Szabó – Számvéber* é. n. 19. o.

tották magukat, csak egy olyan eset volt, hogy a külön csoportból két fő dezertált, akik csakhamar visszatértek saját alakulatukhoz, mivel rájöttek, hogy nem lesz mit enniük.¹¹² Turanec ezredesnek, a hadosztály parancsnokának nehézségei akadtak Jozef Vogl őrnaggyal, a 11. tüzérezred parancsnokával, akit szeptember 17-én 9 órakor ittas állapotban talált meg.¹¹³ Turanec alkoholistának nevezte őt, és javasolta neki, hogy távozzon a hadosztálytól.¹¹⁴ Szeptember 22-én Vogl őrnagyot Ernest Badík¹¹⁵ őrnagy váltotta a 11. tüzérezred parancsnoki székében.¹¹⁶

Természetesen a Gyorshadosztálynál is előfordultak különböző balesetek is. Erre például szolgált az az eset, amikor szeptember 18-án a 2. tüzéruteg előretolt lövegének közepében körülbelül 1 órakereszt a légénység az ór „Sztój! Sztój!” (Állj! Állj!) felszólítására ébredt, amikor három puskalövés dördült el, és egy sebesült ember kiáltása hangzott fel. Megállapították, hogy a löveg mellett álló ór tévedésből kétszer rálőtt a géppuskás Dančík őrzetűre, aki épp leváltani jött bajtársát, és szóban nem azonosította magát. Az egyik lövést az oldalába, a másikat a lábába kapta. Gépkocsival azonnal az osztály rendelkezésére szállították, ahol az orvos megállapította, hogy könnyebb sérüléseket szenvedett. Az előretolt löveget nyugatabbra helyezték át, hogy nagyobb terület ellenőrzésére legyen alkalmas.¹¹⁷

A szlovák Gyorshadosztály katonái 1 650 szovjet foglyot ejtettek, elsüllyesztettek egy felfegyverzett folyami hajót, lelőttek egy szovjet vadászgépet, kiiktattak három szovjet tüzéruveget, és megsemmisítettek több tucat tehergépkocsit. A hadosztály vesztesége 9 fő (3 halott, 1 eltűnt, 5 sebesült) volt. A hadosztály tevékenységét elismeréssel illette a német 6. hadsereg parancsnoka, Walter von Reichenau tábornagy is. Négy fő megkapta a II. osztályú vaskeresztet. A katonák önbizalma és büszkesége nőtt, és ez a morál erősödéséhez vezetett. A német Dél Hadseregcsoportnak a Gyorshadosztályhoz intézett parancsa az volt, hogy a hadosztály tovább nyomuljon előre keleti irányban, és vegyen részt a Barbarossa-hadművelet befejező fázisában.¹¹⁸

A Gyorshadosztály – Kijev német kézre kerülése után – a Dnyeper folyó mentén, délkeleti irányban folytatta előrenyomulását. A hadosztály alakulatai 1941–1942 telén Golodajevkától nyugatra, a Miusz folyó nyugati partján építettek ki védelmi állásokat, ahol egészen 1942 nyaráig voltak fedezékben. 1942 júliusában a Gyorshadosztály részt vett a Rosztovért vívott harcokban. Rosztov német kézre kerülése után a szlovák sereget déli irányban előrenyomulva a Kaukázus előterébe, Gorjacsij Kljucs térségébe érkezett. Feladata a településtől délre elterülő Psekups folyó jobb partjának biztosítása volt. 1943. január 1-jén a szovjet erők ellentámadásba mentek át a Kaukázus északi részén is. A visszavonuló szlovák katonák egy kisebb részét sikerült légi úton kimenteni, míg a többség – hajók segítségével a Kercsi-szoroson keresztül – a Krím-félszigetre került. 1943.

¹¹² *Mičianik* 2007. 212–213. o.

¹¹³ VHA RD 30/1/7, *Dennik gen. Turanca* (Ib: 17. 9. – 27. 11. 1941), s. 1.

¹¹⁴ VHA RD 30/1/7, *Dennik gen. Turanca* (Ib: 17. 9. – 27. 11. 1941), s. 4.

¹¹⁵ Ernest Badík (1905–?) szlovák tüzérőrnagy. 1941-ben a 11. tüzérezred parancsnoka volt, majd november végén visszatért Szlovákiába, és a 2. tüzérezred parancsnoka lett. 1942-ben alezredessé léptették elő. 1944-ben az 1. tüzérezred parancsnoka lett. Mivel a szlovák nemzeti felkelésben nem vett részt, ezért karrierjét nem tudta tovább építeni. *Cséfalvay* 2013. 14. o.

¹¹⁶ *Pecina* 2005. 62. o.

¹¹⁷ VHA RD škat. 159, Del. pl. 11, I. oddiel, 2. bateria, *Vojnový dennik* 13.7.1941-16.4. 1942, s. 7.

¹¹⁸ *Mičianik* 2007. 213–214. o.

március második felében a Melitopol térségében tartózkodó (légi úton ide került) alakulatokat a Krím-félszigetre vezényelték, hogy csatlakozzanak a hadosztály többi alakulatához. A Gyorshadosztály feladata az volt, hogy a Perekopi-földszoroson védelmi állásokat létesítsen. 1943 nyarán a Gyorshadosztályt és a Biztosító hadosztályt átszervezték, és augusztus 1-jén átnevezték 1., illetve 2. gyaloghadosztállyá. 1943 szeptemberében az 1. gyaloghadosztály fő erői a Dnyeper folyó torkolatától keletre helyezkedtek el, ahol erődítési munkálatokban vettek részt, és biztosították a kommunikációs vonalakat, valamint a partszakasz védelmét. Körülbelül 1 600 szlovák tiszt és katona továbbra is a Krím-félszigeten maradt. 1943 októberében a szovjet alakulatok Melitopol térségében áttörték a frontot, a szlovák 1. gyaloghadosztály fő erői pedig fokozatosan nyugati irányban vonultak vissza. A szlovák alakulatoknál (1. és 2. gyaloghadosztályok) egyre nőtt a dezertálások száma. A Krím-félszigeten maradt körülbelül 900 szlovák katonát 1944. április végén evakuálták, akik egy hónappal később csatlakoztak az 1. gyaloghadosztály fő erőiehez.¹¹⁹ Időközben, 1943 októberében a szlovák 2. gyaloghadosztályt átszervezték Műszaki dandárrá, és a mai Fehéroroszország területéről Olaszországba vezényelték. Feladatuk elsősorban erődítési munkálatok végzése, védelmi állások kiépítése, kommunikációs vonalak létesítése és fenntartása volt. 1944. májusában az 1. gyaloghadosztályt és a Műszaki dandárt átszervezték, és június 1-jén hivatalosan is átnevezték 1. és 2. műszaki hadosztállyá. A szlovák 1. műszaki hadosztály katonái Románián és Magyarországon keresztül fokozatosan vonultak vissza Ausztria területére, ahol 1945. május 7-én Amstetten mellett a szovjetek internálták őket. A Bécsújhelyen összpontosuló 1. műszaki hadosztály, valamint a Veronától nyugatra tartózkodó 2. műszaki hadosztály katonáit 1945. nyarán Szlovákiába szállították.¹²⁰

BIBLIOGRÁFIA

- Baka* 2010. *Baka, Igor: Politický systém a režim slovenskej republiky v rokoch 1939–1940.* Bratislava, 2010.
- Bystrický* 1998. *Bystrický, Jozef: Ťaženie slovenskej armády na východnom fronte v roku 1941. Vojenská história, 2. (1998) 2. sz. 39–61. o.*
- Cséfalvay* 2008. *Cséfalvay, František et al.: Vojenské dejiny Slovenska V. (1939–1945).* Bratislava, 2008.
- Cséfalvay* 2013. *Cséfalvay, František et al.: Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939–1945.* Bratislava, 2013.
- Cservenka* 2019a. *Cservenka Ferdinánd: A szlovák Gyorscsoport első harci bevetése a „Barbarossa” hadműveletben: A Wojtkowa környéki harcok. Honvédségi Szemle, 147. (2019) 4. sz. 134–145. o.*
- Cservenka* 2019b. *Cservenka Ferdinánd: A szlovák Gyorscsoport Zaľuz környéki harcai. Honvédségi Szemle, 147. (2019) 6. sz. 127–138. o.*

¹¹⁹ *Klubert* 2016. 112–126. o.¹²⁰ *Segeš* 2015. 306–315. o.

- Cservenka* 2019c. *Cservenka Ferdinánd*: A szlovák Gyorsdandár harci tevékenysége 1941. július 7-től 21-ig. *KRE-DIt* (a Károli Gáspár Református Egyetem Doktorandusz Önkormányzatának online tudományos folyóirata), 2. (2019) 1. sz. 28 000 k. Forrás: <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/cservenka-ferdinand-a-szlovak-gyorsdandar-harci-tevekenysege-1941-julius-7-tol-21-ig/> (A letöltés időpontja: 2020. március 29.)
- Cservenka* 2019d. *Cservenka Ferdinánd*: A lipoveci ütközet első szakasza. A szlovák Gyorsdandár támadása Lipovec ellen. *KRE-DIt*, 2. (2019) 2. sz. 57 290 k. Forrás: <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/cservenka-ferdinand-a-lipoveci-utkozet-elso-szakasza/> (A letöltés időpontja: 2020. március 29.)
- Cservenka* 2019e. *Cservenka Ferdinánd*: A lipoveci ütközet második, befejező szakasza. A szovjet 44. hegyi lövészadosztály ellenlökése és Lipovec német kézre kerülése. *KRE-DIt*, 2. (2019) 2. sz. 38 630 k. Forrás: <http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/cservenka-ferdinand-a-lipoveci-utkozet-masodik-befejezo-szakasza/> (A letöltés időpontja: 2020. március 29.)
- Klubert* 2003. *Klubert, Tomáš*: Boj pri Lipovci. *Vojenská história*, 7. (2003) 2. sz. 15–35. o.
- Klubert* 2016. *Klubert, Tomáš*: Slovenská armáda v druhej svetovej vojne slovom a obrazom. Bratislava, 2016.
- Mičianik* 2007. *Mičianik, Pavel*: Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu (1941–1944) I. Banská Bystrica, 2007.
- Pecina* 2005. *Pecina, Jozef*: Poľné delostrelectvo Rýchlej divízie 1941–1942. (Od Kyjeva po rieke Mius). *Vojenská história*, 9. (2005) 1. sz. 56–73. o.
- Ravasz* 1996. Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Szerk. *Ravasz István*. Budapest, 1996.
- Segeš* 2015. *Segeš, Vladimír – Dangl, Vojtech – Čaplovič, Miloslav – Bystrický, Jozef – Štaigl, Jan – Štefanský, Michal – Purdek, Imrich*: Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov. Praha, 2015.
- Szabó – Számvéber* é. n. *Szabó Péter – Számvéber Norbert*: A keleti hadszíntér és Magyarország 1941–1943. [Nagykovács, é. n.]

RÖVIDÍTÉSEK

VHA	Vojenský historický archív, Bratislava
RD	Rýchla divízia
VA	Veliteľstvo armády
Del. pl.	Delostrelecký pluk

Ferdinánd Cservenka

THE FORMATION OF THE SLOVAKIAN MOBILE DIVISION AND THEIR
PARTICIPATION IN THE FIGHT NEAR KIEV

(Abstract)

The Slovakian Mobile Division formed in August 1941 was subordinated to Army 6 under the command of Colonel Jozef Turanec as the reserve force of the Army Group South. On 11 September the Slovakian Division was subordinated to Corps XXXIV commanded by Lieutenant General Ferdinand Schaal. Its mission was to establish defence posts along the western bank of the river Dnyeper during the fight for Kiev. The Mobile Division performed well in defence operations, Slovakian soldiers took 1650 Soviet prisoners, sank an armed river boat, shot down a Soviet fighter, eliminated three Soviet batteries and annihilated several dozens of lorries.